

Opsian tarina

1972–2022

Peter Johnson & Tapio Holopainen

Opetus- ja Sivistystoimen
Asiantuntijat Opsia ry

Specialister för Undervisnings- och
Bildningsväsendet Opsia rf

Sisällys

1	Esipuhe	3
2	Järjestöllinen kehittyminen	5
2.1	Ennen vuotta 1972	5
2.2	Kunnallisen koulutoimen hallintovirkamiehet	5
2.3	Kunnan Kouluhallintovirkamiehet - Kommunala Skolförvaltningstjänstemän	7
2.4	Toiminta Akavan Erityisalojen Keskusliitossa	8
2.5	Opetus- ja Sivistystoimen Asiantuntijat - Specialister för Undervisnings- och Bildningsväsendet OPSIA	10
2.6	Opsian yhteistyö OAJ:n kanssa	14
3	Järjestön nimihistoria	16
4	Puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat 2000-luvulla	17
5	Puheenjohtajien kaudet 2000-luvulla – tärkeimmät edistysaskeleet	21
6	Vaikuttaminen ja toimintamuodot kehittyivät yhteistyössä	36
7	Koulutustoiminta 2000-luvulla	38
8	Opintomatkat ulkomaille ja kansainvälinen yhteistyö	43
9	Hyvinvointia liikunnasta – Opsia Golf	44
10	Opsian eettiset periaatteet	45
11	Sivistyksen suunta -palkinto	46
12	Lopuksi: Opsia jäsenyhteisönä ja vaikuttajana	48
13	Lähteet ja kirjallisuutta	52
	Opsian julkaisut	53

1 Esipuhe

Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat, Opsia ry juhlii vuonna 2022 järjestötoiminnan perinnettä, joka alkoi 50 vuotta sitten. Järjestötoiminnan alkamisen taustalla oli maamme koulujärjestelmän merkittävin uudistus. Rinnakkaiskoulujärjestelmä, joka koostui kansa- ja kansalaiskouluista sekä oppikouluista uudistettiin yhtenäiskoulujärjestelmäksi ja kaikille yhteiseksi oppivelvollisuuskouluksi tuli peruskoulu.

Vuoden 1968 koulujärjestelmälain mukaan kunnan tuli laatia koulusuunnitelma eli selvitys toimenpiteistä, joihin se aikoo ryhtyä kunnan koulutoimen järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Sen myötä kuntiin perustettiin koululautakuntia, joiden valmisteleviksi viranhaltijoiksi tuli koulutoimenjohtajia ja koulutoimen sihteereitä. Kunnallisen koulutoimen hallinto syntyi säädösohjatusti ja yhtenäisesti kaikkiin maamme kuntiin.

Peruskoulu-uudistuksen toimeenpano tapahtui maassamme vaiheittain vuosina 1972–1976. Uudistuksen valmistelu ja sen alkuvuodet olivat kovaa koulutuspoliittista kiistelystä niin poliittisten voimien¹ kuin opetusalan järjestöjenkin² välillä. Koulutoimenjohtajien tehtävänä oli parhaansa mukaan viedä uudistus läpi kunnissa ja vastata koulutoimen johtamisesta ja kehittämisestä. Kaikesta huolimatta siinä onnistuttiin hyvin ja edeltäjämme ansaitsevat siitä kiitokset.

Kuntiin syntyneitä uutta virkakuntaa varten perustettiin uusia ammatillisia järjestöjä tai aiemmat järjestöt yhdistyivät. Vuosikymmenien saatossa järjestön nimi on vaihtunut kahdesti ja nykyisin se tunnetaan Opsiana. Sen rooli ja osittain jäsenkuntakin on muuttunut sivistysalan kehityksen myötä.

Opsian järjestöperinteen alkuvuosista on aiemminkin kirjoitettu historiikkeja. Tosin 10-vuotisesta toiminnasta suunniteltua historiikkia ei koskaan julkaistu, koska se katosi jostain syystä. Seuraavan kerran Kunnan Kouluhallintovirkamiehet ry:n hallitus suunnitteli 20-vuotisen toiminnan dokumentointia, mutta lopulta siitä luovuttiin, koska sen laatimiseen ”ei ollut mahdollisuuksia”. Historiikin kirjoittamisessa lopulta onnistuttiin vuonna 1998, jolloin KKHV julkaisi ”Tiedon puun

¹ Okkonen 2017, 315–326.

² Ranne 2006, 122–126.

varjossa” kirjan ja ”Me teimme sen” teoksen, jossa oli myös matrikkeli. Matrikkeli sisältää tiedot 731:stä kuntien ja kaupunkien kouluhallinnon johdossa palvelleista henkilöistä vuosina 1968–1997.

Vuonna 1998 julkaistut kirjat ”Tiedonpuun varjossa” ja ”Me teimme sen”.

Koska edellä mainituissa teoksissa on hyvin tarkkaan dokumentoitu järjestöhistoriaa kolmelta vuosikymmeneltä, niin tässä julkaisussa perehdytään pääosin vuosituhatosen vaihteeseen ja sitä seuraaviin vuosiin 2000–2022.

Opsian tarinassa haluamme järjestöllisen kehittymisen lisäksi nostaa esille toiminnan ajan kriittisiä vaiheita ja ratkaisuja. 50-vuotisen toiminnan ajalle mahtuu järjestötoiminnan nousuja ja laskuja. Erityisesti suhteet muihin koulutusalan järjestöihin ovat olleet Opsian tarinassa hyvin mielenkiintoisia ja vaatineet järjestön johdolta paljon pohtimista. Tehdyt ratkaisut ovat kuitenkin osuneet oikeaan ja tänä päivänä Opsia on jäsenilleen tärkeä jäsenyhteisö ja sivistysalan vaikuttaja.

Opsian järjestötoiminta on ollut monipuolista ja vilkasta, kuten juhluvuonnakin. Se on kokoaan merkittävämpi vaikuttaja koulutuspolitiikan kentällä. Opsia on ollut haluttu yhteistyökumppani ja ratkaisukeskeinen sillanrakentaja.

Kiitokset kaikille, jotka ovat kanssamme tehneet yhteistyötä tämän julkaisun hyväksi ja ovat arvokkailla kommentailla edistäneet toimitustyötä.

Kokkolassa ja Hämeenlinnassa 10.6.2022

Peter Johnson

Tapio Holopainen

2 Järjestöllinen kehittyminen

2.1 Ennen vuotta 1972

Kansakoulujen ja oppikoulujen toiminnan aikana kunnallista opetushallintoa edustivat lähinnä kansakoulutarkastajat ja kunnallisten koulujen taloushallinto. Alun perin kansa- ja oppikouluilla oli omat johtokuntansa, jotka olivat suoraan kunnantai kaupunginvaltuuston alaisia. Koululautakuntia oli ennen peruskoulu-uudistusta suurimmissa kaupungeissa. Koulujärjestelmä oli kuitenkin hajanainen. Yksityisiä ja valtion ylläpitämiä oppikouluja toimi oman hallintonsa piirissä ja niillä oli omat kunnan hallinnosta riippumattomat johtokuntansa.

Samana vuonna 1968, kun laki uudesta koulujärjestelmästä tuli voimaan, perustettiin Kaupunkien ja kauppaloiden koulutoimen hallintovirkamiehet ry. Kansakoulujen talousammattilaisten Kansakoulujen talousmiehet yhdistys muutti nimensä vuodesta 1979 alkaen Koulutoimen talouspäälliköt ry:ksi. Kunnallisen opetustoimen järjestökentällä toimi myös vuonna 1969 perustettu Koulutoimen sihteerit ry.

Kunnallisen sivistys- ja opetustoimen alueella toimi 1970-luvulla monia ammatillisia järjestöjä, jotka rajasivat jäsenistönsä liittymismahdollisuudet virkanimikkeiden mukaan ja edellyttivät jäsentensä olevan virkasuhteessa kuntaan. Lisäksi myös ruotsinkielisillä kouluhallintovirkamiehillä oli omaa toimintaa. Toisaalta esimerkiksi talouspäälliköitä saattoi kuulua oman järjestönsä lisäksi myös kouluhallintovirkamiesten yhdistykseen.

2.2 Kunnallisen koulutoimen hallintovirkamiehet

Nykyisen Opsia ry:n edeltäjä oli nimeltään Kunnallisen koulutoimen hallintovirkamiehet, joka perustettiin 12.11.1971, kun Kaupunkien ja kauppaloiden kouluhallintovirkamiehet ry, Koulutoimen Sihteerit ry ja kansakoulujen taloudenhoitajien yhdistys päättivät yhdistyä. Perustavaan kokoukseen osallistui 26 kaupunkien ja kauppaloiden kouluhallintovirkamiesyhdistyksen jäsentä, kaksi kansakoulujen taloudenhoitajien yhdistyksen edustajaa ja yksi kansakoululautakuntien sihteerien edustaja. Uusi, fuusion tuloksena syntynyt yhdistys merkittiin yhdistysrekisteriin 10.1.1972.³

Järjestöhistorioiden samoin kuin muiden mikrohistorioiden kirjoittamisessa on tulkinta- tai sopimuskysymys mistä lähtien toiminta katsotaan alkaneeksi. Tässä

³ Valkama & Broo 1998, 18–19.

Opsian tarinassa lähtökohtana on vuosi 1972, joka oli edeltäneen järjestön yhdistysrekisteriin merkitsemisen vuosi ja ensimmäinen täysi toimintavuosi. Silloista toiminnan vauhdikkuutta kuvaa se, että samaan aikaan kun kuntien nykyisenkaltainen opetustoimenhallinto käynnistyi, niin muodostettiin myös läänien hallintoihin kouluosastot, joihin rekrytoitiin myös johtajia ja henkilöstöä periaatteessa samasta joukosta kuin kuntiin.

Niinpä Kunnallisen koulutoimen hallintovirkamiesten yhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja Kalevi Nikki siirtyi pian järjestön perustamisen jälkeen, kesken ensimmäisen puheenjohtajakauden, Keski-Suomen lääninhallituksen kouluosaston osastopäälliköksi 1.8.1972. Puheenjohtajan tehtävässä jatkoi varapuheenjohtaja Pekka Käppi vuoden 1972 loppuun. Sen jälkeen hän toimi puheenjohtajana pitkään vuosina 1972–1977 ja hänen pioneerityönsä yhdessä yhdistyksen hallituksen kanssa loi järjestöllisen toiminnan pohjan ja muodot.

Suurin osa jäsenistöstä hankittiin ja liittyi 1970-luvun alkupuoliskolla. He olivat niitä, joiden tehtävänä oli pystyttää maahamme uusi koulujärjestelmä. *”Tämä työ ja sittemmin yhä uudistuvan jäsenistön panos sivistystoimen kehittämiseen kunnissa onkin jäsenkuntamme suurin käden jälki suomalaiseen yhteiskuntaan”* kirjoitti puheenjohtaja Heikki Hirvonen vuonna 1998 muistellessaan järjestön alkuvuosia⁴.

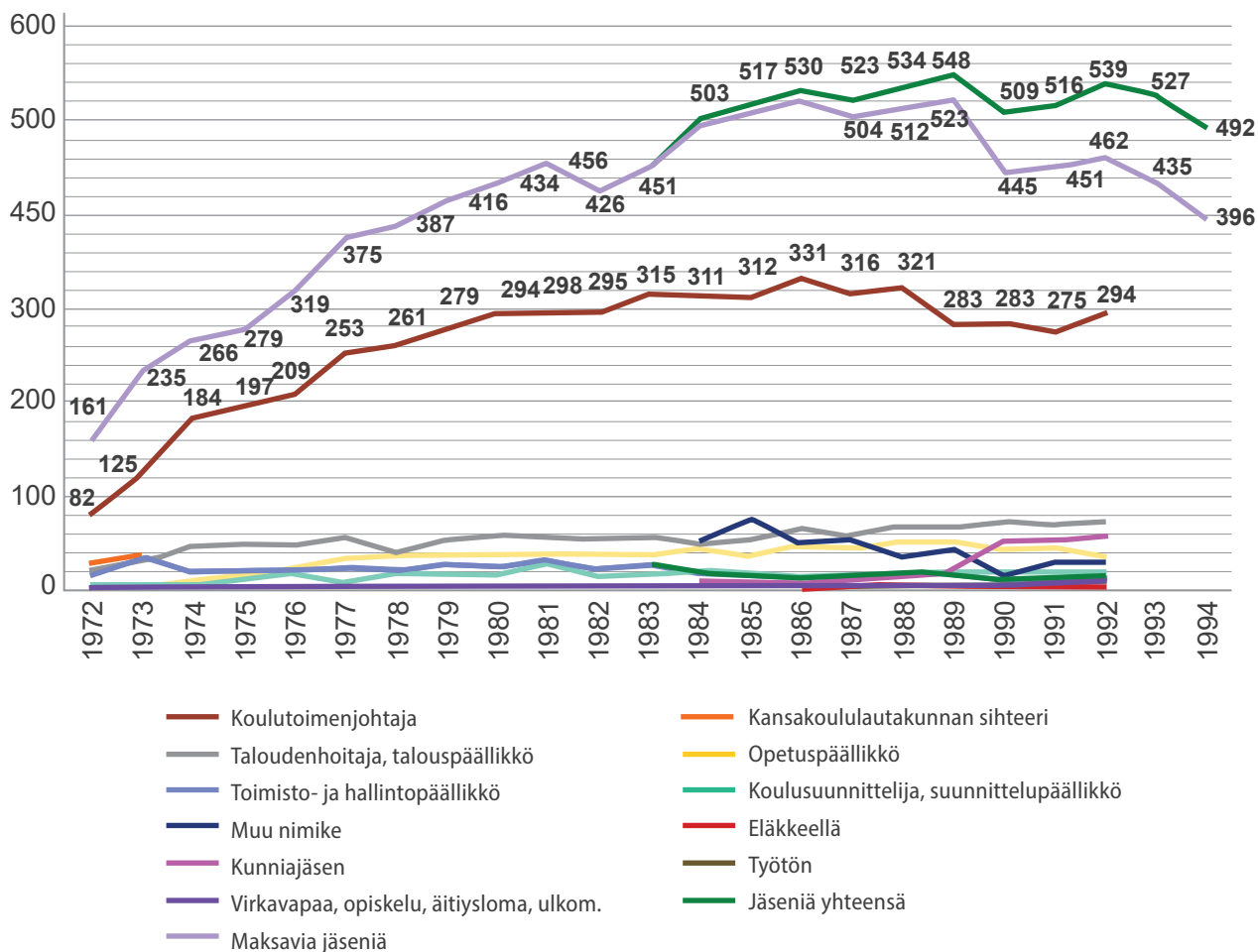
Perustamisvaiheessa jäseniä oli 35 ja vuonna 1972 jäsenmäärä kohosi 161 jäseneseen, joista yli puolet oli virkanimikkeeltään koulutoimenjohtajia. Peruskoulun siirtymävaiheen takia jäseninä oli vuosina 1972–73 myös kansakoululautakunnan sihteereitä (noin 30), mutta sen jälkeen tuo virkanimike hävisi peruskoulu-uudistuksen takia. Kun tutkitaan jäsenistön muita virkanimikkeitä, niin jäseninä oli taloudenhoitajia tai talouspäälliköitä, opetuspäälliköitä, toimisto- tai hallinto-päälliköitä sekä koulutussuunnittelijoita tai suunnittelupäälliköitä. Nämä yhdeksän virkanimikettä olivat jäsenistössä yleisimpiä vuosien 1972–1984 aikana. Vuodesta 1984 alkaen muiden virkanimikkeiden määrä lisääntyi sääntömuutoksen takia ja myös eläkkeelle siirtyneillä oli mahdollisuus jatkaa jäsenenä veteraanitoimikunnassa.

Jäsenmäärä kasvoi tasaisesti toiminnan myötä 1970- ja 1980-luvuilla. Vuonna 1979 jäsenmäärä ylitti 400 jäsenen määrän ja oli sinä vuonna 416 jäsentä. 500:n jäsenen määrä rikkoutui vuonna 1984 ja oli 503 jäsentä. Sääntöuutoksen vuoksi siitä lähtien eläkkeellä olevat saattoivat jatkaa seniorijäseninä, joka kasvatti jäsenmäärää. Eläkeläisjäseniä oli vuonna 1984 yhteensä 54. Lisäksi jäsenyys pysyi voimassa myös virkavapaan, työttömyyden, opiskelun ja äitiysloman aikana, jos maksoi alennetun jäsenmaksun.

Seuraavasta kuviosta käy ilmi KKHV:n jäsenmäärän kehitys ja jäsenten virkanimikkeiden osuudet jäsenmäärästä. Yli puolet jäsenistä oli koulutoimenjohtajia.

⁴ Hirvonen 1998.

KKHV:n jäsenmäärän kehitys 1972-1994

KKHV:n jäsenmäärän kehitys 1972–1994⁵ virkanimikkeittäin.

Vuosien 1992–1994 osalta virkanimikeryhmien jäsenmäärätiedot puuttuvat.

2.3 Kunnan Kouluhallintovirkamiehet – Kommunala Skolförvaltningstjänstemän

Edellä mainittu sääntömuutos vuonna 1984 teki järjestöstä virallisesti kaksikielisen. KKHV teki asiasta sopimuksen ruotsinkielisiä kouluhallintovirkamiehiä edustaneiden henkilöiden kanssa jo vuonna 1977. Kaksikielisen nimen osalta muutos merkittiin virallisesti yhdistysrekisteriin kuitenkin vasta 1984.

Sopimuksen tavoitteena oli saada yhä enemmän ruotsinkielisiä kollegoja mukaan toimintaan. Sopimuksessa KKHV sitoutui muuttamaan nimensä suomen- ja ruotsinkieliseksi. Uusi nimi oli: Kunnan Kouluhallintovirkamiehet - Kommunala Skolförvaltningstjänstemän ry.

⁵ Valkama & Broo 1998, 158.

Sopimuksen mukaisesti yhdistyksen hallitukseen lisättiin yksi paikka, joka oli ruotsinkielisten jäsenten nimikkopaikka ja se täytettiin ruotsinkielisten jäsenten esityksestä. Lisäksi yhdistykselle tuli ruotsinkielisten jäsenten toimikunta, johon nimettiin puheenjohtaja ja kolme jäsentä. Sopimukseen kirjattiin myös, että *”ruotsinkielisiä jäseniä palvellaan ruotsin kielellä siinä määrin kuin taloudelliset, henkilöstö- ja muut syyt sen mahdollistavat. Heille taataan täydet oikeudet käyttää ruotsin kieltä yhdistyksen kirjeenvaihdossa”*⁶.

Ruotsinkielisen toimikunnan osuus KKHV:n jäsenmäärässä ei kasvanut suureksi, koska pääosa kunnista oli suomenkielisiä ja jäsenistö oli pääasiassa suomenkielisten kuntien palveluksessa olevia. Esimerkiksi vuonna 1992 manner-Suomessa oli yhteensä 444 kuntaa, joista 395 oli suomenkielisiä (88,96 %). Vuosikymmenien saatossa kuntien määrä vähentyi ja myös opetustoimen johdon tehtäviä yhdistettiin joko kuntien yhteisiksi tai kunnan sisäisesti talouden säästötoimenpiteinä. Varsinkin 1990-luvun laman aikaan eläköitymisen vuoksi avoimeksi tulleita virkoja jätettiin täyttämättä⁷. Siksi potentiaalistenkin jäsenten lukumäärä vähentyi. Vertailun vuoksi on hyvä todeta, että Suomessa on tällä hetkellä (2022) 309 kuntaa.

Toinen syy, joka heikensi ruotsinkielisten koulutoimen johdossa työskentelevien järjestäytymistä KKHV:hen, oli se, että osa ruotsinkielisistä kouluhallintovirkamiehistä halusi opettajataustansa takia kuulua edelleen opettajajärjestön paikallisyhdistykseen, vaikka olivatkin siirtyneet johto- tai hallintotehtäviin. KKHV:n ruotsinkielinen toimikunta järjesti ruotsinkielisiä koulutuksia, joissa oli esillä ruotsinkielisen koulutuksen erityiskysymyksiä. Ruotsinkielinen toimikunta vastasi myös KKHV:n pohjoismaisesta yhteistyöstä ja järjesti opintomatkat Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan. Toimikunnan jäsenet osallistuivat myös pohjoismaisiin konferensseihin KKHV:n edustajina. Siksi ruotsinkielisten jäsenten merkitys oli tärkeä toiminnan monipuolistamisessa ja kansainvälistymisessä.

2.4 Toiminta Akavan Erityisalojen Keskusliitossa

Edunvalvontakysymykset ovat olleet sekä KKHV:n aikana, että myöhemmin Opsiaassa ongelmallisia, koska kytkeytyminen varsinaisten työmarkkinajärjestöjen kenttään on ollut välillistä ja ne eivät ole olleet neuvottelevia osapuolia.

KKHV oli alusta alkaen Akavan Erityisalojen Keskusliiton (AEK) jäsen ja toimi sen kautta edunvalvontaa harjoittavana ammattiyhdistyksenä. Muihin järjestöihin verrattuna pieni KKHV ei voinut liittyä Akavaan suoraan, vaan välillisesti tällaisen kokoomaliiton kautta.

KKHV oli kuitenkin tässä akavalaisessa liittoutumassa painoarvoltaan merkittävä. Ensimmäinen AEK:n puheenjohtaja oli Kalevi Nikki, jota seurasi KKHV:n

⁶ Valkama & Broo 1998, 157.

⁷ Opsia toimintakertomus 1995.

puheenjohtaja (1972–1977), Jyväskylän koulutoimenjohtaja Pekka Käppi. Hän toimi samanaikaisesti myös AEK:n puheenjohtajana (1973–1983). Seuraava puheenjohtaja oli imatralainen Jorma Puhakka, jolla oli samankaltainen kaksoispuheenjohtajuus.

Varsinaisesti toiminta alkoi vuonna 1972⁸ sen jälkeen, kun neljän järjestön edustajat olivat allekirjoittaneet AEK:n perustamiskirjan Akavan toimistossa Helsingissä. Akavan panos perustamisessa oli tärkeä, koska ”*mitään kuumaa paloa uuden järjestön perustamiseksi ei ollut*”⁹. Tämä johtui siitä, että pienetkin järjestöt haikailivat suoraa jäsenyyttä Akavassa ja sen avulla omaa paikkaa neuvottelupöydän ääreen. Aika oli kuitenkin ajanut tällaisen liittymismallin ohi. Perustamisvuoden loppuun mennessä AEK:ssa oli kahdeksan järjestöä ja yhteinen jäsenmäärä oli 401¹⁰.

AEK oli suunniteltu kokoomaliitoksi, jonka kautta pienet ammattiyhdistykset voisivat liittyä Akavaan. Suoran liittymisen pelättiin jähmettävän keskusjärjestön toimintaa entisestään, mutta toisaalta haluttiin lisää jäseniä. Edunvalvonnan suurin muutos tuli vuonna 1968 alkaneen keskusjärjestövetoisen tulopoliittisen ajan myötä sekä vuonna 1970 toteutuneen kunnallisen virka- ja työehtosopimusjärjestelmän muutoksen takia. Tupo-aikakauteen siirtyminen korosti joukkovoiman merkitystä eikä Akavan perinteisellä sektorikohtaisella edunvalvontapolitiikalla näyttänyt enää olevan tulevaisuutta keskitetyssä sopimusjärjestelmässä.¹¹

Työtaistelu vuonna 1984

Edunvalvonta AEK:n kautta konkretisoitui työtaistelutoimiksi vuonna 1984. KKHV oli keväällä 1983 ensimmäistä kertaa lakonuhan piirissä. Silloin kaupunkikohtaisesti rajoitetulta kunta-alan lakolta kuitenkin säästyttiin, mutta paineet kasvoivat ja samalla myös ryhdyttiin parantamaan työtaisteluvalmiutta. Yhdistyksen johto kävi useita neuvotteluja AEK:n ja OAJ:n kanssa. Vuoden 1984 alusta tilanne jälleen kiristyi ja KKHV päätti, että työtaisteluun mennään samoilla paikkakunnilla OAJ:n kanssa ja yhteistyöstä päästiin sopimukseen.¹²

Akava hylkäsi työnantajan tekemän tarjouksen kunnalliseksi virkaehtosopimukseksi ja sen jälkeen AEK antoi maaliskuussa 1984 KKHV:n jäseniä koskevan lakkovaroituksen. Edunvalvonta kärjistyi 2.4.1984 alkaneeksi lakoksi yhdessä OAJ:n kanssa. Opettajien ja kouluhallintovirkamiesten yhteinen lakko alkoi Helsingissä, Imatralla Vaasassa ja Vantaalla. 16.4. lakko laajeni kahdeksalla¹³ uudella paikkakunnalla. Kaikki paikkakunnat olivat lakossa 6.5.1984 saakka. Vaikka opettajat lopettivat lakkonsa jo toukokuun alussa, kouluhallintovirkamiehet jäivät

⁸ AEK:n perustamisasiakirja allekirjoitettiin 25.2.1972 Akavan toimistossa.

⁹ Joutsivuo & Joutsenniemi 2012.

¹⁰ Emt.

¹¹ Emt.

¹² Valkama & Broo 1998, 89.

¹³ Lakko laajeni 16.4.1984 seuraaviin paikkakuntiin: Espoo, Kauniainen, Kemi, Kuopio, Tampere, Turku, Uusikaarlepyy ja Äänekoski. Lakkovalmiutta tiedusteltiin myös muiltakin paikkakunnilta.

edelleen yksin jatkamaan lakkoa, siis 6.5. saakka. Lakosta ulos pääseminen ei ollut helppoa. Järjestö osoitti kuitenkin kestävyytensä ja lakon aikana kerätyillä lisäjäsenmaksuilla lakko voitiin viedä myös taloudellisesti kohtuullisesti päätökseen.

KKHV totesi yhteenvedossaan, että se vei työtaisteluun kunniakkaasti läpi ja saavutti tietyn osan tavoitteista. Lopuksi todettiin, että *"kaikkia vaatimuksia ei voi koskaan kuitenkaan saada läpi"*.¹⁴

KUMULA:n perustaminen 1994

AEK kasvoi toimintansa myötä suuremmaksi edunvalvontajärjestöksi ja siihen oli liittynyt yhä enemmän yksityisen alan järjestöjä. Siksi vuosina 1993–1994 ryhdyttiin valmistelemaan AEK:n kuntasektorin yhdentymistä omaan järjestönsä. Siihen tulisivat mukaan KKHV:n lisäksi Kirjastonhoitajaliitto, Kuntien johtavien hallintovirkamiesten sekä Nuoriso- ja liikunta-alan ammattijärjestön jäsenistöt. Vuonna 1994 perustettiinkin tältä pohjalta Kuntien Asiantuntijat – Komunala Specialister KUMULA, johon liittymisestä KKHV:n edustajat allekirjoittivat aiesopimuksen 8.3.1994 ja liittymissopimuksen 16.9.1994.¹⁵

KKHV:n kevätkokous 1994 antoi hallitukselle valtuudet neuvotella AEK:n kuntasektorin yhdentymisestä edelleen, mutta samalla vuosikokous kuitenkin päätti, että KKHV jatkaa yhdentymisen jälkeen toimintaansa koulutuspoliittisena järjestönä ja samalla KKHV ilmoitti vuoden 1994 lopussa eroavansa AEK:n jäsenyydestä. Tämän jälkeen KKHV:n jäsenillä oli mahdollisuus liittyä KUMULA:n kautta AEK:n¹⁶ jäseniksi, joka oli tarkoitus hoitaa jäsenistön edunvalvontaa.¹⁷ Kirjastonhoitajaliiton toiminnanjohtaja siirtyi KUMULA:n toiminnanjohtajaksi vuoden 1995 alussa.¹⁸

Muuttuneiden järjestösuhteiden vuoksi KKHV:n syyskokous päätti 11.11.1994 muuttaa yhdistyksen nimen Opsiaksi ja uudistaa säännöt uutta toimintaa vastaavaksi.

2.5 Opetus- ja Sivistystoimen Asiantuntijat – Specialister för Undervisnings- och Bildningsväsendet OPSIA

Opetus- ja Sivistystoimen Asiantuntijat, OPSIA ry, Specialister för Undervisnings- och Bildningsväsendet OPSIA rf. on merkitty yhdistysrekisteriin 12.2.2001, vaikka

¹⁴ Lakko laajeni 16.4.1984 seuraaviin paikkakuntiin: Espoo, Kauniainen, Kemi, Kuopio, Tampere, Turku, Uusikaarlepyy ja Äänekoski. Lakkovalmiutta tiedusteltiin myös muiltakin paikkakunnilta.

¹⁵ Valkama & Broo 1998, 89–90.

¹⁶ Emt.

¹⁷ Nykyään (2022) AEK on nimeltään Akavan erityisalat ja sillä on 24 jäsenyhdistystä.

¹⁸ Ala-Peijari 1994.

nimenmuutoksesta päätettiin jo vuonna 1994. Siirtymäaika johtui siitä että, järjestö ei jostain syystä toimittanut sääntömuutoksen asiakirjoja yhdistysreksiteriin.

Sääntöjen uudistamisen ja järjestösuhteiden muutoksen takia vuonna 1995 Opsian jäsenistön keskuudessa alkoi hajaannus. Jälkeenpäin on vaikea arvioida, kuinka paljon jäsenistä liittyi KUMULA:n jäseniksi, jatkoi jäsenyyttään Opsiasa tai ei ollut jäsenenä kummassakaan. Vuoden 1995 lopussa 270 jäsentä oli jättänyt Opsian jäsenmaksun maksamatta ja marraskuussa hallitus päätti poistaa nämä jäsenet jäsenrekisteristä jäsenmaksun laiminlyönnin takia. Tällä päätöksellä jäsenmäärä putosi alle puoleen edellisvuodesta.

Kriittinen vuosi 1995

Vuoden 1995 toimintakertomuksen mukaan jäsenmaksun maksoi 187 jäsentä. Jäsenmaksu oli edellisvuosien tasolla eli 250 markkaa työssäkäyville ja muilta 150 markkaa vuodessa¹⁹.

Muutenkaan Opsian nimellä käyntiin lähtenyt vuosi 1995 ei ollut myönteinen. Toimintakertomuksessa kuvailtiin vuotta näin:

”Vuosi 1995 oli edelleenkin taloudellisesti heikko niin valtion kuin kunnallistaloudessakin. Kunnat vähensivät henkilöstöä ja muutokset vaikuttivat myös Opsian jäsenkunnan asemaan. Yhdistys on pyrkinyt vaikuttamaan viiteryhmiensä kautta (mm. Kuntaliitto ja OPH) niin, että opetus- ja sivistystoimen yleiset resurssit ja johtamisjärjestelyt kunnissa vastaisivat kunnille annettua toimintavapautta ja vastuuta sekä toimialan myönteistä kehittymistä.

Toimintavuodelle (1995) asetettuja tavoitteita ei täysin saavutettu. Mm. jäsen-tavoitetta 300 maksavaa jäsentä ei saavutettu ja se vaikutti merkittävästi yhdistyksen taloudellisiin toimintaedellytyksiin ja toiminnan laajuuteen.... Toimintavuotensa (1995) aikana yhdistys tunnistettiin valtakunnallisesti yhteistyötahoksi opetus- ja sivistystoimen kentässä. Heikkoutena oli jäsenten vähälukuisuus. Yhdistyksen tuleekin jatkossa panostaa jäsenhankintaan ja aatteellisen pohjansa kirkastamiseen sekä alalla työskentelevien yhteenkuuluvuuden lisäämiseen²⁰.”

Siitä huolimatta, että Opsiaan liittyi uusia jäseniä ja jäsenhankintaa tehtiin, niin jäsenmäärä laski edelleen 1990-luvun lopulla. Vuonna 1997 jäseniä oli hieman alle 100 ja vuonna 2000 jäseniä oli enää 68. Koska jäsenmaksutuotot olivat järjestön talouden tärkein tulonlähde, jäsenkato aiheutti myös taloudellisia vaikeuksia.

Edunvalvontaa liittyviä ja järjestöjen välisiä neuvotteluita käytiin Kuntaliiton, OAJ:n, Valtion alueellisen sivistyshallinnon virkamiesyhdistyksen, SVS:n ja Suomen Rehtorit, SURE ry:n kanssa samalla tavoin kuin KKHV:n toimintavuosinakin.

¹⁹ Opsia, toimintakertomus 1995.

²⁰ Emt.

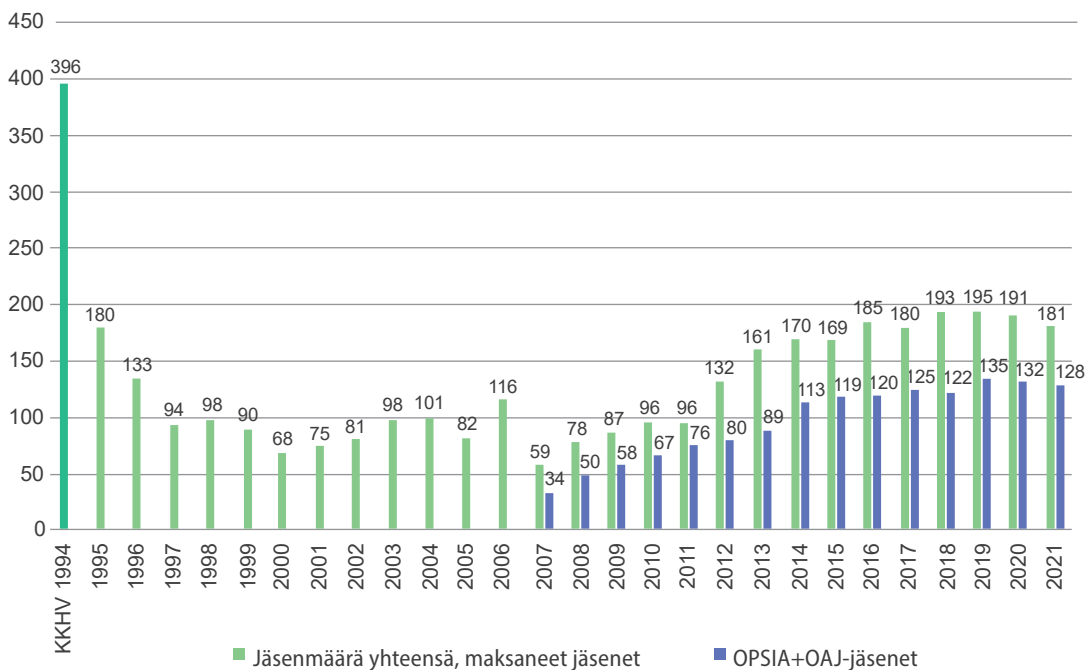
1990-luvun lamavuodet aiheuttivat jäsenkunnassa siinä määrin epävarmuutta työpaikan säilymisestä, että työttömyyskassan jäsenyys, joka KUMULA:n jäsenyyden kautta tuli, heikensi puolestaan järjestäytymistä Opsiaan.

Jäsenmaksun suuruus oli pysynyt usean vuoden ajan samana eli 250 markkaa vuodessa työssäkäviltä jäseniltä. Kun Suomi siirtyi vuonna 2002 Euro-valuuttaan, niin jäsenmaksun taso määriteltiin edelleen samansuuruiseksi eli 43 € työssäkäviltä ja muita 25 € vuodessa.

Opsia jatkoi myös sitä perinnettä, että hallituksen lisäksi järjestöllä oli alueellisesti kattava yhdyshenkilöverkosto koko maassa. Jäsenmäärän lasku tuotti ongelmia myös tämän verkoston ylläpitämiseen.

Jäsenmäärän kehityksestä vuosina 1995–2021 on koottu seuraava kuvio 2. Sen laatimista vaikeutti varmistettujen tietojen puuttuminen vuosilta 2000–2007. Syynä olivat rekisteritietojen säilyttämisen lainsäädäntö ja arkistointiperiaatteet.

Opsian jäsenmäärän kehitys 1995–2021

Opsian jäsenmäärän kehitys vuosina 1995–2021²¹. Vuodesta 2007 alkaen eriteltynä Opsian kautta myös OAJ:n jäseninä²² olleet jäsenet. Tietoja v. 2000–2007 ei voitu varmistaa. Vertailulukuna KKHV:n jäsenmäärä vuonna 1994.

²¹ Opsian vuosikertomukset 1994–2022.

²² OAJ:n jäsenjakauma 2007–12 (julkaisematon) ja OAJ:n verkkosivut: OAJ:n jäsenjakauma, 2012–17, 2016–22.

Opsian järjestöperinteen alkuvuosikymmeniltä löytyvät jäsenmäärän kehityksen tiedot ”Tiedon puun varjossa” kirjan liitteistä.²³ Taulukossa oleva vuoden 1994 jäsenmäärä on siis KKHV:n sen vuoden jäsenmaksun maksaneiden määrä. Nimen ja sääntöjen muutoksesta päätettiin siis vuoden 1994 lopussa, kuten aiemmin kerrottiin. Lisäksi on huomattava, että Opsia piti jäsenmääränään vuosina 2005–2021 vain maksaneiden jäsenten lukumäärää.

Opsian jäsenmäärä kohosi 200 jäsenen tuntumaan vuodesta 2014 alkaen. Juhlavuonna 2022 Opsian tavoitteena on kehittää jäsenhankintaa ja saavuttaa 300 jäsenen virstanpylväs kolmen vuoden kuluessa.

Nykytilanne 2020-luvun alussa

Opsian nykyisten²⁴ sääntöjen (§ 4) mukaan yhdistyksen varsinaisiksi jäseniksi voidaan hyväksyä opetus- ja sivistystoimen, varhaiskasvatuksen ja toisen asteen johtavassa ja muussa itsenäisessä asemassa toimivat asiantuntijat²⁵.

Vuonna 2021 tehdyn selvityksen²⁶ perusteella Opsian jäsenet työskentelivät 63:n eri tehtävänimikkeen mukaisissa tehtävissä. Vuosien myötä Opsian jäsenkunta on laajentunut kouluhallintovirkamiehistä johtavassa asemassa toimivien asiantuntijoiden yhdistykseksi. Jäsenistön yleisimpiä virkanimikkeitä olivat:

- sivistysjohtaja tai sivistystoimenjohtaja
- opetustoimenjohtaja tai opetuspäällikkö
- perusopetusjohtaja tai perusopetuksen palvelujohtaja
- rehtori tai apulaisrehtori (yhdistelmävirka opetushallinnossa)
- varhaiskasvatusjohtaja tai -päällikkö
- johtaja tai johtava asiantuntija
- koulutus­päällikkö
- koulutoimenjohtaja
- suunnittelija
- opetusneuvos
- aluepäällikkö
- erityisasiantuntija

Suurimmat jäsenistön virkanimikeryhmät olivat sivistysjohtaja (13,5 %) ja sivistystoimenjohtaja (11,4 %). Seuraavaksi suurimmat ryhmät olivat opetuspäällikkö (8,6 %) ja rehtori (5,4 %). Kaikkien muiden ryhmien osuus jäi alle 4 %:n²⁷. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että vaikka virkanimike on sama, niin tehtäväkuva

²³ Valkama & Broo 1998, 158.

²⁴ Patentti- ja rekisterihallituksen 14.8.2013 hyväksymät Opsian säännöt.

²⁵ Opsian vuosikokouksessa 2022 hyväksytyn sääntömuutoksen pohjalta ”jäseneksi voidaan hyväksyä myös sivistysalan hyvinvoinnin edistämisen johto- ja asiantuntijatehtävissä toimivat viran- tai toimenhaltijat”.

²⁶ Suortamo & Laukkanen 2021.

²⁷ Emt.

saattaa olla määritelty eri lailla eri kunnissa tai eri työnantajien alaisuudessa. Lisäksi rehtorivirkanimikkeellä olevat Opsian jäsenet ovat sellaisissa yhdistelmäviroissa, joissa on hallinnollisesti laajempi tehtäväkuva kuin yhden kouluyksikön hallinto.

Jäsenistöön kuuluu myös muissakin kuin kuntaperusteisissa organisaatioissa toimivia opetus- ja kasvatustalon johtajia ja asiantuntijoita sekä sivistysalan asiantuntijayrittäjiä.

Nykyisten sääntöjen mukaan yhdistyksen tarkoituksen mukaisesti Opsia:

- tekee esityksiä ja aloitteita, antaa lausuntoja ja laatii selvityksiä,
- seuraa jäsenistönsä työmarkkinatilannetta,
- edistää ammatillista järjestäytymistä alan (4 §) keskuudessa,
- järjestää kokous-, koulutus- ja keskustelutilaisuuksia sekä opintomatkoja, harjoittaa tiedotus- ja julkaisutoimintaa

2.6 Opsian yhteistyö OAJ:n kanssa

KKHV:lla oli jo aikaisemmin yhteistyösopimus OAJ:n kanssa vuodesta 1990 lähtien, vaikka se oli silloin AEK:n jäsenjärjestö. Aiempina vuosina alkanut epävirallinen yhteistyö ja yhteistyöryhmän toiminta johti tämän ensimmäisen sopimuksen solmimiseen. Se kattoi yhteistyön koulutuspolitiikan alueella ja lisäksi sopijaosapuolet päättivät tukea toisiaan edunvalvonnan tavoitteiden saavuttamiseksi valtakunnan ja kunnan tasolla.²⁸

Opsia kävi vuosittain neuvotteluita opetus- ja sivistystoimen kentän järjestöjen kanssa ja myös erikseen OAJ:nkin kanssa. Vuonna 2004 KUMULA:n edustajat kävivät vieraina Opsian hallituksen kokouksessa ja Opsian puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja valtuutettiin jatkamaan neuvotteluja KUMULA:n kanssa²⁹. Neuvottelut eivät johtaneet sopimukseen.

Yhteistyöneuvottelut kuitenkin voimistuivat OAJ:n kanssa vuonna 2005 sen jälkeen, kun Opsian johdolle tuli selväksi, etteivät Opetushallituksen henkilöstön kanssa muodostunut järjestöllistä yhteistyötä eikä sivistystoimentarkastajatakaan olleet valmiit liittymään Opsiaan. Syyksi he ilmoittivat, että heidän jäsenkuntaansa kuului mm. ekonomeja ja muitakin kuin opetusalan koulutuksen saaneita virkamiehiä. Myös varhaiskasvatustalon aluejohtajien halukkuutta liittyä Opsiaan selvitettiin. Tämän ryhmän kannalta oli hyvä, että Opsian hallitukseen valittiin varhaiskasvatustalon johdon edustaja ja varhaiskasvatustalon johdon asiantuntijoita on siitä lähtien ollut ainakin yksi Opsian hallituksessa.

Vuonna 2006 OAJ kutsui Opsian neuvotteluun järjestöllisen yhteistyön syventämisestä ja neuvottelujen päätteeksi solmittiin sopimus 1.8.2006, joka on edelleen voimassa.

²⁸ Valkama & Broo 1998, 87.

²⁹ Opsian hallituksen pöytäkirja 12.8.2004.

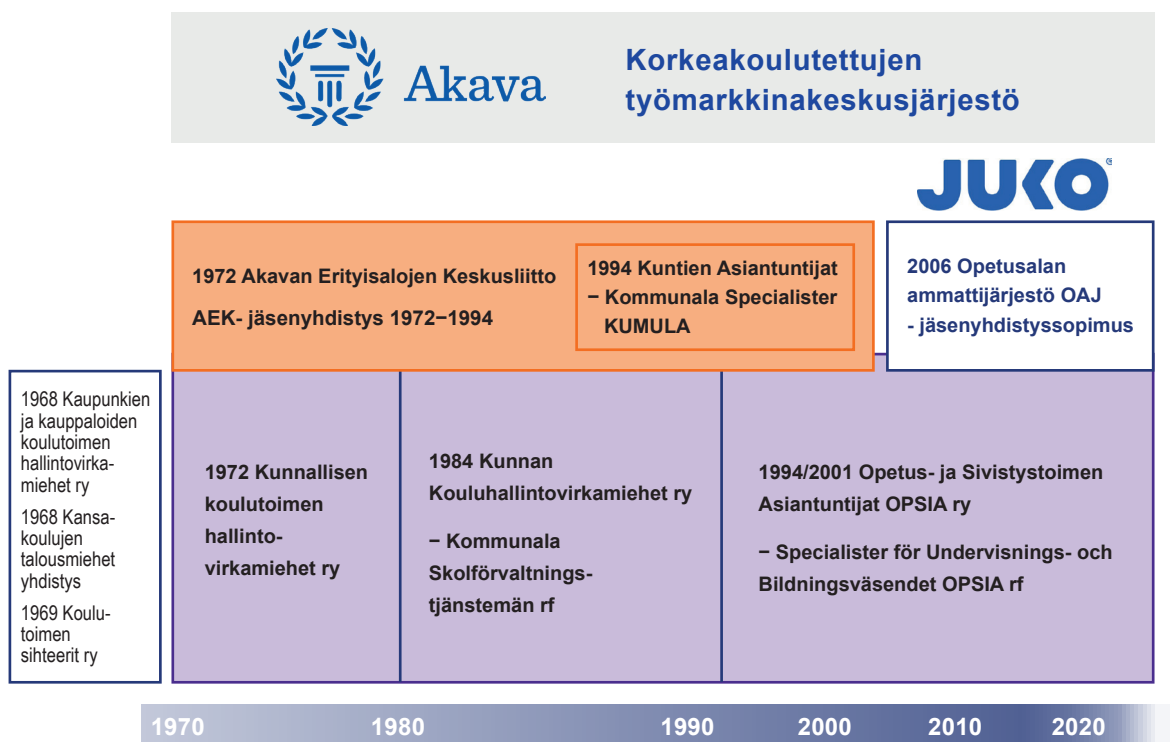
Sopimuksen mukaan Opsia liittyi OAJ:n valtakunnalliseksi jäsenjärjestöksi ja valtuutti OAJ:n hoitamaan jäsenistönsä edunvalvonnan. Tällä tavoin Opsian jäsenet saivat olla niin halutessaan myös OAJ:n jäseniä ja saivat kaikki sen jäsenetuudet. Näin ollen opsialaiset jäsenet eivät olleet OAJ:n paikallisyhdistysten jäseniä.

Opsia sai myös oman edustajansa ja varajäsenen OAJ:n Rehtorineuvottelukuntaan, myöhemmin Opetusalan johdon neuvottelukuntaan (OJN).

OAJ:n jäsenmaksu määräytyi prosentiosuutena palkasta (0,95 %), josta Opsia sai sopimuksen mukaan 10 % jäsenmaksutuloista. Myöhemmin OAJ-Opsia jäsenmaksua ja jako-osuutta hieman muutettiin. Myös jäsenmaksu- ja jäsenrekisteritoiminnot siirrettiin OAJ:n hoidettavaksi. OAJ:n toimisto otti hoitaakseen Opsian sihteeritehtävät ja verkkosivun ylläpitämisen.

Opsian jäsenille jäi mahdollisuus liittyä vain Opsian jäseneksi ja maksaa sen mukaisen vuosittaisen jäsenmaksun (43 €). Mutta tällöin jäsenyys ei sisältänyt OAJ-jäsenyyden mukaisia jäsenetuja ja työttömyyskassan jäsenyyttä.

Seuraavassa kuviossa on esitetty Opsian ja sen edeltäjien järjestösuhteiden kehittyminen 1972–2022 järjestökumppanuuden näkökulmasta.

Opsian järjestöllinen kehittyminen ja järjestökumppanuudet.

Opsian järjestöhistoriassa liittyminen Akavaan on muuttunut tarkkaan ottaen niin, että aluksi (1972–1994) koulutoimen hallintovirkamiesten yhdistys oli Akavan Erityisalojen Keskusliiton jäsenliitto, joka oli Akavan jäsenliitto. Vuonna 1994 perustettu Kuntien Asiantuntijat KUMULA oli Akavan Erityisalojen Keskusliiton jäsen, jonka kautta kouluhallintovirkamiehet olisivat voineet hoitaa edunvalvontaansa.

Opsia ei kuitenkaan luonut järjestösuhdetta KUMULA:aan, vaan vuodesta 2006 lähtien se liittyi OAJ:n kanssa tehdyllä jäsenyhdistyssopimuksella itsenäiseksi OAJ:n jäsenyhdistykseksi ja sitä kautta vuonna 1995 perustetun JUKO ry:n (julkisalan korkeakoulutettujen neuvottelujärjestön) ja Akavan alaiseksi järjestöksi.

Opsia on siis voinut vaikuttaa vuodesta 2006 lähtien jäsenyhdistyksenä ammatilliseen edunvalvontaan OAJ:n kautta.

Opsia on saanut näkyvyyttä myös vuosittain Educa-messuilla. Niiden suunnittelussa Opsian edustaja on ollut mukana vuodesta 2001 alkaen sopimuksen mukaisesti. Vuodesta 2002 lähtien Opsialla on ollut Educa-messuilla oma iltapäivän seminaari tai seminaariosuusia johtajille suunnitelluissa ohjelmassa. Opsia on järjestänyt vuodesta 2011 alkaen ensimmäisen messupäivän päätteeksi Sivistyksen sivuhuone -tapahtuman, jossa on ollut puheita, musiikkiesityksiä ja tarjoilua. Tämä tapaaminen on suunnattu jäsenten lisäksi myös yhteistyökumppaneille ja vapaan keskusteluosuuden aikana on ollut mahdollisuus verkostoitua alan toimijoiden kesken.

3 Järjestön nimihistoria

Kuten edellä on todettu Opsian järjestöhistoriaan kuuluu kolme eri yhdistyksen nimeä. Ne kuvaavat myös oman aikansa opetus- ja sivistystoimen kehitysvaiheita. 1970-luvun alussa järjestö kokosi jäsenikseen uudistetun koulujärjestelmän uusia viranhaltijoita kuntien koulutoimista: koulutoimenjohtajia, koulutoimen sihteereitä, opetus- ja talouspäälliköitä sekä muita asiantuntijoita kuntien koulutoimen hallinnosta.

Ensimmäinen nimi, joka merkittiin 10.1.1972 yhdistysrekisteriin, rajoitti jäsenjoukon kunnallisessa palveluksessa oleviin hallintovirkamiehiin. Siihen aikaan puhuttiin virkamiehistä, vaikka myöhemmin termi muuttuikin viranhaltijoiksi.

Yhdistyksen ensimmäinen nimenmuutos³⁰ vuonna 1984 johtui siitä, että ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien koulutoimen johdossa työskentelevät liittyivät KKHV:hen ja toiminta laajeni kaksikieliseksi. Sopimus asiasta tehtiin vuonna 1977. Yhdistyksestä alettiin käyttämään lyhennettä KKHV.

Yhdistyksen toinen nimenmuutos liittyi järjestöyhteyksien muutokseen ja siihen, että Akavan Erityisalojen Keskusliitossa järjestäydettiin kunta-alan asiantuntijoiden kesken uudella tavalla. KKHV:n nimi päätettiin muuttaa Op-siaksi syyskokouksessa 1994, mutta yhdistysrekisteriin muutos merkittiin vasta 12.2.2001.

OPSIA nimi koostuu opetus- ja sivistystoimen alan käsitteistä, joita ryhdyttiin käyttämään kuntien lautakunta- ja toimialamuutosten yhteydessä. Kuntalain

³⁰ Muutos merkittiin yhdistysrekisteriin 14.12.1984.

muutoksissa oli lisätty vaiheittain kuntien autonomiaa myös kunnan toimialojen organisoinnissa. Vuonna 1989 alkanut vapaakuntakoikeilu vauhditti kuntien lautakuntarakenteiden uudelleen organisoimista ja niiden ryhmittelyä toimialoiksi kunnan sisällä. Sitä myötä tulivat käyttöön käsitteet ”sivistystoimi”³¹ ja ”opetustoimi”. Niiden mukaisesti myös 1970-luvun koulutoimenjohtajien virkanimikkeitäkin muutettiin kunnissa sivistystoimenjohtajiksi tai sivistysjohtajiksi, opetustoimenjohtajiksi taikka erilaisiksi yhdistelmiksi.

Seuraavassa vielä kootusti järjestön nimihistoria yhdistysrekisterin merkintöjen mukaan:

- 1972** Kunnallisen koulutoimen hallintovirkamiehet
- 1984** Kunnan Kouluhallintovirkamiehet - Kommunala Skolförvaltnings-tjänstemän
- 2001** Opetus- ja Sivistystoimen Asiantuntijat, OPSIA ry, Specialister för Undervisnings- och Bildningsväsendet OPSIA rf.

Vakiintuneen käytännön mukaan käytetään järjestön lyhennettä ”OPSIA” erisnimen mukaisessa kirjoitusmuodossa ”Opsia”. Tällä tavoin se on ollut kirjoitettuna myös järjestön logoissa.

Opsian logot vuosilta 2001 (vas.)³² ja 2022³³.

4 Puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat 2000-luvulla

Ensimmäinen Kunnallisen koulutoimen hallintovirkamiehet ry:n puheenjohtaja oli Kalevi Nikki, joka järjestön perustamisen jälkeen, kesken puheenjohtajakauden siirtyi Keski-Suomen lääninhallituksen kouluosaston osastopäälliköksi elokuussa 1972. Puheenjohtajan tehtävässä jatkoi varapuheenjohtaja Pekka Käppi vuoden loppuun ja oli KKHV:n puheenjohtajana vuosina 1972–1977.

31 Nykyään sivistystoimen toimialalla tarkoitetaan sitä kunnan toimialaa, johon kuuluvat opetuspalvelujen lisäksi myös varhaiskasvatuksen, kulttuurin, nuorisopalvelujen ja liikunnan palvelujen vastuualueita. Kuntalain (2015) mukaisesti kukin kunta saa päättää autonomisesti oman organisaationsa rakenteista ja siksi vaihtelua kuntien välillä on paljon.

32 Vuoden 2001 logo oli Virtain ammattioppilaitoksen graafisen alan opiskelijoiden oppilastyö, jonka valmistumista ovat oppilaitoksen opettajat ohjanneet.

33 Vuonna 2022 käyttöön otettu Opsian logo on viestintätoimisto Studio Hurmoksen suunnittelema.

KKHV:n puheenjohtajien kuvat ja heidän puheenjohtajakautensa näkyvät ”Tiedon puun varjossa” teoksen sivulta 46.³⁴

KKHV:n puheenjohtajat

Kalevi Nikki
1971–1972

Pekka Käppi
1972–1977

Jorma Puhakka
1978–1983

Seppo Latvala
1984–1986

Matti Rasila
1987–1989

Tapio Aalto
1990–1993

Jussi Perttola
1994

Heikki Hirvonen
OPSIA:n pj. 1995–

KKHV:n puheenjohtajat 1971–1994 ja Opsian puheenjohtaja 1995. (Tiedonpuun varjossa³⁵)

KKHV kutsui vuonna 1998 kunniajäsenikseen aiemmat puheenjohtajat Pekka Käpin, Jorma Puhakan ja Matti Rasilan. Kunniajäseneksi kutsuttiin 1998 myös Bengt Broo, joka oli toiminut ruotsinkielisen toimikunnan puheenjohtajana.

³⁴ Valkama & Broo 1988, 46.

³⁵ Valkama & Broo 1998, 46: kuva kirjan sivusta.

Opsian puheenjohtajat

Opsian sääntöjen mukaan puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja hallituksen jäsenet valitaan kaksivuotiseksi kaudeksi.

Mikkelin koulutoimenjohtaja Heikki Hirvonen oli puheenjohtajana järjestön nimen muutoksen jälkeen vuodesta 1995 vuoteen 1998 saakka.

Raision koulutoimenjohtaja Lasse Tuominen oli Opsian puheenjohtaja yhden kauden vuosina 1999–2000. Hänen jälkeensä Tapio Holopainen teki mittavan uran puheenjohtajana vuosina 2001–2008.

Lasse Tuominen
puheenjohtaja 1999–2000

Tapio Holopainen
puheenjohtaja 2001–2008

Opsia ry:n puheenjohtajat

Puheenjohtaja	Vuodet
Heikki Hirvonen	1995–1998
Lasse Tuominen	1999–2000
Tapio Holopainen	2001–2008
Aulis Pitkälä	2009–2011
Markku Suortamo	2012–2015
Virpi Lehmusvaara	2015–2021
Matti Hursti	2022–2024

Opsian puheenjohtaja Virpi Lehmusvaara³⁶ ja kunniapuheenjohtajiksi vuonna 2016 kutsutut Aulis Pitkälä ja Markku Suortamo.

³⁶ Vuonna 2016 puheenjohtajana toiminut Virpi Lehmusvaara kutsuttiin kunniapuheenjohtajaksi myöhemmin, vuonna 2022.

Kolme kertaa on käynyt niin, että Opsian puheenjohtajan kaksivuotinen kausi on päätynyt ennen aikojaan, koska puheenjohtaja on siirtynyt toisiin työtehtäviin ja pyytänyt eroa Opsian puheenjohtajuudesta.

Vuoden 2009 alusta puheenjohtajana toiminut Aulis Pitkälä valittiin Opetushallituksen pääjohtajaksi ja sen takia erosi Opsian puheenjohtajan tehtävästä 2011.

Tämän jälkeen puheenjohtajana toiminut Markku Suortamo valittiin kansainväliseen asiantuntijatehtävään ja joutui jättämään puheenjohtajuuden vuonna 2015, jonka jälkeen varapuheenjohtaja Virpi Lehmusvaara hoiti ensin varapuheenjohtajana sitä tehtävää ja valittiin sitten puheenjohtajaksi.

Virpi Lehmusvaara valittiin 2021 Tuusulan kansliapäälliköksi, jonka takia hän joutui luopumaan puheenjohtajuudesta vuoden 2021 lopussa, kesken toimikauden niin ikään. Ylimääräinen yhdistyksen kokous valitsi seuraavaksi puheenjohtajaksi Matti Hurstin vuoden 2022 alusta alkaen.

Vuoden 2022 alusta³⁷ Opsian puheenjohtajana on toiminut Ylöjärven sivistysjohtaja Matti Hursti.

Opsian varapuheenjohtajat vuodesta 1995 alkaen käyvät ilmi seuraavasta luettelosta:

Opsia ry:n varapuheenjohtajat

Varapuheenjohtaja	Vuodet
Marja Rytivaara	1995–1996
Lasse Tuominen	1997–1998
Tapio Hanhineva	1999–2000
Saija Niemelä	2001–2002
Aulis Pitkälä	2003–2008
Markku Suortamo	2009–2012
Timo Tiainen	2013–2014
Virpi Lehmusvaara	2015
Peter Johnson	2016–2022
Lucina Hänninen ³⁸	2023–2024

Vuoden 2008 sääntömuutoksen jälkeen Opsian vuosikokous voi halutessaan kutsua kunniajäseneksi tai kunniapuheenjohtajaksi sellaisen henkilön, joka on

³⁷ Opsian vuosikokouksessa 2022 Matti Hursti valittiin puheenjohtajaksi kaksivuotiskaudelle 2023–2024.

³⁸ Lucina Hänninen valittiin vuosikokouksessa 2022 varapuheenjohtajaksi kaksivuotiskaudelle 2023–2024.

toiminut pitkäaikaisesti ja ansioituneesti yhdistyksen hyväksi. Seuraavasta luettelosta käyvät ilmi KKHV:n kutsumat kunniajäseneet ja Opsian kunniapuheenjohtajat sekä vuodet, jolloin heidän on kutsuttu.

KKHV:n kunniajäseneet ja Opsian kunniapuheenjohtajat

Kunniajäseneet KKHV	Vuosi
Bengt Broo	1998
Pekka Käppi	1998
Jorma Puhakka	1998
Matti Rasila	1998
Kunniapuheenjohtajat Opsia	
Tapio Holopainen	2008
Aulis Pitkälä	2016
Markku Suortamo	2016
Virpi Lehmusvaara	2022

Vuodesta 1995 alkaen Opsian hallituksen jäsenenä ja varajäsenenä on toiminut yhteensä 66 eri henkilöä. Puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat ovat ennen valintaansa toimineet yleensä pitkään hallituksen jäsenenä.

Kun mukaan lasketaan vuodesta 1972 alkaen hallituksen jäsenet ja varajäsenet, on järjestötehtävissä toimineita henkilöitä ollut yhteensä 168 henkilöä 50 vuoden aikana.

Opsialla on luettelo hallituksen jäsenistä ja varajäsenistä vuodesta 1995 alkaen sillä tarkkuudella, mitä arkistoaineistoista käy ilmi. Luetteloa ei voi kuitenkaan julkistaa, mutta jokainen hallituksessa toiminut voi pyytää siitä itseään koskevat tiedot³⁹.

5 Puheenjohtajien kaudet 2000-luvulla – tärkeimmät edistysaskeleet

Tapio Holopainen 2001–2008

Kun Tapio Holopainen valittiin Opsian puheenjohtajaksi vuonna 2001, hän oli Ruoveden koulutoimenjohtaja. Sitä ennen hän oli mukana toiminnassa KKHV:n tiedotusvaliokunnassa vuosina 1993–1995.

³⁹ Henkilötietojen käsittely yhdistystoiminnassa. Tietosuojavaltuutetun toimisto 2019.

Kouluneuvos⁴⁰ Tapio Holopainen kertoi haastattelussaan⁴¹, että ennen hänen puheenjohtajakauttaan Opsian järjestötoiminta oli ”*aika harmaata aikaa*”. Ei oikein tapahtunut mitään ja puheenjohtajat olivat vaihtuneet vuodenkin välein. Jäsenmääräkin oli tippunut alhaiseksi, noin 50–60 jäseneseen. Järjestön nimenmuutos hoidettiin asianmukaisesti yhdistysrekisteriin hänen puheenjohtajuutensa alkaessa. Opsian sihteeripalvelutkaan eivät oikein toimineet.

Tapio Holopainen.

”Sitten sitä jäsenhankintaa ryhdyttiin tekemään oikein hartiavoimin. Ensimmäisen oman toimien ohella, (Opsian) omilla porukoilla ja sitten kun liityttiin OAJ:hin (jäsenjärjestöksi v. 2006), joka oli Opsian menestymisen kannalta aivan ykkösasia.... Sieltä kautta avautui meille monia semmoisia vaikuttamisen paikkoja, mutta kaikkein tärkeintä oli se, että me saatiin siitä jäsenmaksusta oma siivu itsellemme ja näin pystyttiin toimimaan Opsian hallinnossa paljon paremmin. Eihän me millään olisi voitu toimia sillä pelkällä 40–50 € jäsenmaksulla, kun jäseniä oli aluksi 50 ja sitten loppupeleissä silloin 2008, niin meillähän oli varmasti lähes 200 jäsentä.”⁴²

Siihen aikaan Opsialla ei ollut palkattua työntekijää, joten toimintaa pyöritettiin vapaaehtoistyönä omien virkatöiden ohella. Holopaisellekin oli tärkeää, että työnantaja suhtautui myönteisesti hänen järjestötehtäväänsä ja antoi mahdollisuuden käydä Helsingissä kokouksissa. Hän oli ensin Ruoveden koulutoimenjohtajana ja sen jälkeen Juupajoella apulaisrehtorina ja samalla sivutoimisena koulutoimenjohtajana Längelmäen kunnassa. Yhdistelmävirasta huolimatta hän sai järjestettyä riittävästi aikaa tärkeän puheenjohtajan tehtävän hoitamiseen.

Tehtäviä ja järjestöjohtajuutta jaettiin

Opsian hallituksessa tehtäviä hajautettiin niin, ettei puheenjohtajan tarvinnut olla Opsiaa edustamassa kaikissa palaverissa. Esimerkiksi Kouvolan sivistysjohtaja oli OAJ:n rehtorineuvottelukunnassa Opsian edustajana ja eri ryhmissä oli muita Opsian hallituksen jäseniä.

⁴⁰ Tapio Holopainen sai kouluneuvoksen arvonimen vuonna 2004.

⁴¹ Tapio Holopaisen haastattelu 20.1.2022. Peter Johnson haastatteli Opsian puheenjohtajia vuosina 2021–2022. Haastattelut olivat pääasiassa etähaastatteluja. Ne nauhoitettiin digitaalisesti ja litteroitiin puheentunnistuksella. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmillä ja tekstiin nostettiin autenttisia lainauksia haastatteluista. Haastatelluille annettiin mahdollisuus kommentoida omia osuuksiaan.

⁴² Tapio Holopaisen haastattelu 20.1.2022.

”... että ei se ollut niin kuin yhden henkilön show, vaan tiimimäistä käytännön järjestelyä ja muutenkin, että kun hallituksessa oli hyviä asiantuntijoita, niin näin voitiin tehtäviä jakaa.”

Järjestötoiminnan vahvistuessa Opsia tunnistettiin aiempaa paremmin ja yhteistyösuhteet saivat vankemman pohjan. Tärkeiksi yhteistyötahoiksi tulivat Kuntaliitto, Opetushallitus ja opetusministeriö. Eduskunnan sivistysvaliokuntakin kutsui kahteen otteeseen Opsian edustajat kuultavaksi omana ryhmänään.

”Yksi semmoinen kaikkein keskeisin asia sitten... kun me päästiin lausuntoja antamaan eli sehän merkitsisi sitä, että me päästiin tavallaan kammarin puolelle. Ja käytiin vuosittain opetusministeriä tapaamassa ja Opetushallituksessa ja Kuntaliitossa. Tämä Kuntaliiton yhteistyöhön oli kanssa ... aika tärkeitä... ja se yhteistyö meni jo niin pitkälle, että Kuntaliitto ehdotti meille, että saatte oman toimiston Kuntatalolle. Mutta me ei lähdetty siihen, koska ei olisi saatu minkäänlaisia sihteeripalveluja.”

Kolme tärkeintä edistysaskelta

Kun Tapio Holopaisen tulee valita puheenjohtajakaudeltaan kolme tärkeintä edistysaskelta, niin ykkösasiaksi hän nostaa liittymisen Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n jäsenjärjestöksi (2006⁴³) ja samalla hän korostaa Opsian omaa itsenäistä asemaa. Vaikka yhteistyösopimuksella oli ensisijaisesti taloudellista merkitystä, niin toisaalta siten päästiin mukaan erilaisiin ”uusiin pöytiin”.

”Se oli kirkkaasti niin kuin kaikkein tärkein asia, joka minun puheenjohtajakaudellani saatiin aikaiseksi.”

Toinen tärkeä saavutus oli Holopaisen mielestä se, että Opsialle saatiin lausunnonantostatus opetusministeriöön ja Opetushallitukseen. Lausuntoja laadittiin ja annettiin melkein jokaiseen asiaan, josta pyyntö tuli muiden alan järjestöjen ja vaikuttajien rinnalla. *”Me saimme sanoa omakin sanamme.”*

Kolmanneksi tärkein asia Holopaisen mielestä oli osallisuus Educa-messujen suunnitteluun ja toteuttamiseen.

”Oltiin ihan niin kuin alusta alkaen mukana ja mäkin olin muutaman vuoden siinä (järjestelytoimikunnan) puheenjohtajana. Ja siitähän kehittyi sitten iso tapahtuma, jossa aina tärkeintä oli että, ensimmäisen päivän jälkeen tuli jo ilmoittaa kuinka monta kävijää oli. Luukkaisen Ollia kovasti kiinnosti tämä kävijämäärä.”⁴⁴

Opsian golftapahtuman järjestäminen on hänen puheenjohtajakautensa jälkeen ollut Tapio Holopaiselle mieluinen tehtävä. Sen järjestäminen alkoi vuonna 2001 ja on jatkunut edelleen. Nytemmin siitä on tullut osa hänen vastuullaan olevaa

⁴³ KKHV:llä ja OAJ:lla oli aiemmin vuonna 1990 tehty yhteistyösopimus, joka kattoi koulutuspolitiikan alueen yhteistyön ja ”lisäksi osapuolet päättivät tukea toisiaan edunvalvonnan tavoitteiden saavuttamiseksi valtakunnan ja kunnan tasolla” – Valkama & Broo 1998, 87.

⁴⁴ Tapio Holopaisen haastattelu 20.1.2022.

senioritoimintaa. Vuosittain siihen on saatu mukaan myös tukijoita, jotka vastaavat kustannuksista ja palkinnoista.

Puheenjohtajakaudelta ovat jääneet mieleen myös Opsian opintomatkat eri maihin. Kansainvälisten vierailujen kokemukset ja ammatillinen kehittyminen niiden avulla oli Tapio Holopaisen mielestä silloin hyvin tärkeää.

Aulis Pitkälä 2009–2011

Kouluneuvos⁴⁵ Aulis Pitkälä valittiin Opsian puheenjohtajaksi vuonna 2009. Hän oli silloin Espoon sivistystoimenjohtaja. Sitä ennen hän oli Opsian varapuheenjohtajana vuosina 2003–2008. KKHV:n hallituksessa ja työvaliokunnassa hän toimi vuosina 1993–1994.

Haastattelussa⁴⁶ hän kertoi oman puheenjohtajakautensa kannalta merkittävänä seikkana Opsian ja OAJ:n yhteistyösuhteen ja siihen liittyvät edunvalvonta-asiat. Kun järjestöllisen yhteistyön mahdollisuuksia pohdittiin, Pitkälä oli Opsian varapuheenjohtajana (2003–2008) ja hän keskusteli asiasta usein silloisen puheenjohtajan Tapio Holopaisen kanssa.

Järjestösuhteet puntarissa

Opsialaisten järjestölliseksi toimijaksi AEK ei oikein sopinut ja toisaalta Kuntaliitto oli halukas yhteistyöhön Opsian kanssa. Kuntaliiton tehtäväkenttä oli kuitenkin silloin sellainen, ettei sekään ollut Opsian kannalta edunvalvontakysymyksissä vaihtoehto. Toisaalta rehtorijärjestönkään (SURE) kanssa yhteenliittyminen ei ollut luontevaa. Pitkälän mielestä Opsian liittyminen OAJ:hin valtakunnallisena, itsenäisenä jäsenjärjestönä oli paras mahdollinen ratkaisu.

”Sitten ruvettiin miettimään Tapion kanssa, että mitäs nyt tehdään. Että mennäänkö rehtorien kanssa samaan kimpmaan. Se ei oikein onnistunut. Rehtoritkin on OAJ:ssa sellainen porukka, joka ei oikein sinne kuulusi. Sitten ruvettiin miettimään, että jos OAJ:hin kuitenkin. OAJ ei Opsian näkökulmasta ollut siihen aikaan sellainen järjestö, johon erityisesti haluttaisiin kuulua, johtuen intressiritiidoista...”⁴⁷

”Mutta sitten käytiin neuvotteluja siitä, mitä tämä voisi olla. Sitten päädyttiin, että mennään tällaisena kansallisena organisaationa. Ja sovittiin, että OAJ antaa tiettyjä palveluita sopimuksen mukaisesti ja antaa Opsialle paikan johtamisen

⁴⁵ Aulis Pitkälä sai kouluneuvoksen arvonimen vuonna 2017.

⁴⁶ Aulis Pitkälän haastattelu 25.11.2021 ja 11.5.2022.

⁴⁷ Aulis Pitkälän haastattelu 11.5.2022.

neuvottelukunnassa (OJN, ent. rehtorineuvottelukunta). Ja että OAJ sitten ajaisi opsialaisten ammatillisia etuja, siis palkankorotuksia suoraan sanoen...”

”Sanotaan näin, että sopimus oli säntillinen ja hyvä, sen myötä mentiin OAJ:n yhteyteen, mutta niin, että jokaisen (Opsian) jäsenen ei ole pakko olla OAJ:n jäsen. Opsiaasta tuli tällainen aatteellinen ja koulutuspolitiikkaan vaikuttava järjestö ja se on ollut ihan hyvä ratkaisu. Tähän vielä liittyy sekin, että kaikki Opsian jäsenet eivät ole kelpoisia liittymään OAJ:n jäseniksi. Tämä myös helpotti heidän tilannettaan. Jälkeen päin selvisi, että tämä oli hyvä ratkaisu ja oikeastaan muuta järkevää vaihtoehtoa ei ollutkaan.”⁴⁸

Opsian ja OAJ:n välisen yhteistyösopimuksen allekirjoitustilaisuus v. 2006. Puheenjohtaja Tapio Holopainen (vas.) ja varapuheenjohtaja Aulis Pitkälä, Opsia. Puheenjohtaja Erkki Kangasnimeni ja johtaja Anders Rusk, OAJ.

”Se lopputulema tästä sopimuksesta mikä oli, oli hyvä. Jos sitä minun puheenjohtajakauttani muistelee, niin kyllä siinä vähän harmaata kautta oli. Silloin oli jumalattomasti kaikkia töitä (omassa viranhoidossa) ja puheenjohtajuus sinänsä tarkoitti, että oli aika paljon kiinni siinäkin.”

”Markkuhan (Suortamo) oli ollut kaiken aikaa hirveän aktiivisesti varapuheenjohtajana ja vei sitten paljon Opsian asioita eteenpäin. Isoja juttuja omalla kaudellaan... Yhteistyö varapuheenjohtajan kanssa toimi erittäin hyvin. Niin kuin myös aiemmin Tapio Holopaisen kanssa ja sitten tietenkin Virpinkin (Lehmusvaara) kanssa, joka (Suortamon) jälkeen otti aktiivisen asenteen Opsiaan ja toki saatiin aikaan paljon yhdessä.”

Mutta niin kuin sanottu (sivistysjohdon) työtehtävät olivat siihen aikaan aika haasteellisia, niin kuin ne ovat nytkin.⁴⁹”

⁴⁸ Aulis Pitkälän haastattelu 11.5.2022.

⁴⁹ Emt.

Haastattelussa tulee esille toistamiseen tärkeä yhteistyö puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan välillä, koska järjestöjohtamisen tehtäviä on vaikea sovittaa yhteen kiireisen ja kuormittavan virkatyön kanssa. Silloin sujuva puheenjohtajiston yhteistyö mahdollistaa järjestötehtävien jakamisen ja vastuunkantamisen yhdessä.

Opsiasta vahvempi vaikuttaja

Aulis Pitkälän puheenjohtajakaudella Opsian vaikuttaminen koulutuspolitiikkaan voimistui edelleen ja se oli tarkoituskin. Ollessaan Opetushallituksen pääjohtajana, hän puolestaan oli pitänyt tärkeänä, että Opsiaa pitää kuulla ja siten saada kentän ääntä kuuluviin.

”Koulutuspolitiikka oli tärkeää Opsialle, koska se oli aatteellinen yhdistys ja sitä kautta yhteydet sitten myöskin näihin viranomaisiin, virkamiehiin vahvistui. Se meni aika hyvin eteenpäin ja Opsiaa todella kuultiinkin ja huomattiin ottaa mukaan. Ja se oli ihan tietoinen tarkoituskin...”

”Siinä sitten jäi vähän vähemmälle huomiolle jäsenistöstä huolehtiminen, vaikka se jäsenistön huomioonottaminen olisi voinut olla parempaakin monella tapaa.⁵⁰”

Jäsenistöä kuitenkin huomioitiin ja tarjottiin mahdollisuuksia osallistua ulkomaan opintomatkoille, joita järjestettiin lähes vuosittain. Opetushallitukselta saatiin tukea melkein aina niiden järjestämiseen. Vaikka ryhmät eivät olleet kovin suuria, niin niihin osallistuneille se merkitsi näkökulmien avartumista ja siten ammatillista kehittymistä.

Järjestötoiminta, kuten Opsiankin toiminta, on perimiltään vapaaehtoista työtä tärkeinä koettujen päämäärien hyväksi. Pitkälällä Opsiaa toimimisen tavoitteena oli halu kehittää suomalaista koulutusjärjestelmää. Hänen mielestään opettajalle tai opettajataustaiselle henkilölle pitää luoda urapolkuja sivistystoimen johtoon. Samalla tulee nostaa sivistystoimen johdon asemaa esille. Esimerkiksi yhdistelmävirat, joissa on rehtorin ja opetustoimenjohtajan tehtäviä yhdistetty, eivät ole Pitkälän mukaan toimivia. *”Ne eivät kerta kaikkiaan toimi, koska roolit ovat niin kovin erilaisia.”*

”Kyllä pitää opettajalla ja rehtorilla olla mahdollisuuksia urakehitykseen ... siis ajattelin näin, että kyllä meillä pitää olla olemassa urapolkuja, jotta saataisiin hyvää porukkaa sitten myöskin johtoon ja tosin tässä on onnistuttu aika hyvin... ja yritetään nostaa sitä sivistysjohdon statusta ja asemaa. Se on nykymerkityksellistä, koska kuntien roolin muuttuu hyvin radikaalisti (sote-uudistuksen takia) ja ne ovat keskeisimpiä tehtäviä kunnassa⁵¹.”

Haastattelussa Auli Pitkälä kertoi, että hän on pitänyt yhdistystoiminnasta Opsiaa. Yhdistyksessä toimitaan tietyn yhteisen mission hyväksi, joka luo kollegiaalisuutta. Opsian kokouksissa, koulutustilaisuuksissa ja opintomatkoilla on syntynyt monia mukavia muistoja. Hän koki oikeastaan kirpaisevana tunteena

⁵⁰ Aulis Pitkälän haastattelu 11.5.2022.

⁵¹ Emt.

sen, kun pääjohtajaksi siirtymisen takia piti jättää Opsian puheenjohtajan paikka. Pääjohtajakauden jälkeen hän palasi takaisin toimintaan vuonna 2016, kun hänet kutsuttiin Opsian kunniapuheenjohtajaksi. Siinä ominaisuudessa hän on voinut osallistua Opsian hallituksen kokouksiin ja onkin ollut melkein aina läsnä.

Markku Suortamo 2012–2015

Jyväskylässä opetustoimenjohtajana ja rehtorina toiminut kouluneuvos Markku Suortamo valittiin Opsian puheenjohtajaksi ylimääräisessä vuosikokouksessa 2011, kun Aulis Pitkälä siirtyi Opetushallituksen pääjohtajaksi. Markku Suortamo oli toiminut sitä ennen hallituksen varajäsenenä vuonna 2002 ja varsinaisena jäsenenä vuodesta 2003 alkaen sekä varapuheenjohtajana vuodesta 2009 alkaen. Suortamon puheenjohtajuuskausi päättyi 2015, kun hän siirtyi asiantuntijaksi Saudi-Arabiaan⁵².

Opsiasta päävastuullinen täydennyskoulutuksen järjestäjä

Puheenjohtajakaudestaan Markku Suortamo kertoi⁵³ tärkeimpänä edistysaskeleena Opsian aloittaman opetus- ja sivistystoimen johdon koulutus- ja valmennustoiminnan. Silloin Opsia ryhtyi päävastuulliseksi koulutushankkeiden toteuttajaksi.

”Opsian hallituksella oli kehittämisseminaari ennen kuin se KuntaKesu-koulutus käynnistyi, jossa aika pienellä joukolla pohdittiin sitä, että lähdetäisiinkö hakemaan Opetushallituksen (opetushenkilöstön) täydennyskoulutusrahoitusta. Hallituksessa esitettiin, että jos siirrettäisiin hakeminen ensi vuoteen. Minä sanoin, että jos me nyt ei haeta, niin ei sitten haeta ollenkaan... Se oli erittäin iso kynnys saada hallitus tämän taakse.”⁵⁴

Aikaisemmin Opsia oli ollut kumppanina jo vuosikausien ajan sivistys- ja opetustoimen johdolle suunnattujen yksittäisten seminaarien järjestäjänä, mutta ei tällaisten koulutusohjelmien päävastuullisena järjestäjänä. Puheenjohtaja Suortamolla oli aikaisemmalta uraltaan vankkaa kokemusta opettajankoulutuksesta ja mm. opettajankouluttajien täydennyskoulutuksesta. Hän näki tärkeäksi pitkäkestoisen ja vaikuttavan koulutushankkeen käynnistämisen.

Koska Opetushallitus oli luonut (2013) mallin kuntakohtaisesta opetustoimen kehittämisestä Kunta Kesusta⁵⁵, niin Opsialla oli tiedossa omaa osaamista ja kumppaneita, joiden kanssa KuntaKesuKuntoon-koulutukset alkoivat.

⁵² Markku Suortamo toimi Senior Consultant -tehtävässä Public Education Evaluation Commission, PEEC:ssä Riadissa, syksystä 2014 alkaen vuoden 2016 kesään saakka.

⁵³ Markku Suortamon haastattelut 25.11.2021 ja 11.5.2022.

⁵⁴ Markku Suortamon haastattelu 11.5.2022.

⁵⁵ Paikallinen koulutuksen järjestäjän kehittämissuunnitelma, KuntaKesu-malli. Opetushallitus järjesti kehittämissuunnitelmaprosessista aloitusseminaarin Helsingissä 14.2.2013. KuntaKesun sisällöt olivat ”Oppilaiden oppiminen, Henkilöstön osaaminen, Kestävä hyvinvointi ja Johtaminen”.

Opsia järjesti yhteistyökumppaniensa kanssa (mm. Pro Practica Oy) Opetushallituksen rahoittamana alueellisia KuntaKesuKuntoon-koulutuksia vuosina 2013–2014. Koulutushanke sai jatkoa vuosille 2015 ja 2016. Markku Suortamo osallistui ensimmäisen vaiheen koulutuksien sarjaan, mutta työtehtävien alkaminen Saudi-Arabiassa keskeytti hänen osaltaan aktiivisen osallistumisen seminaareihin. Ensimmäisessä KuntaKesuKuntoon-koulutusohjelmassa 2013 oli yhteensä 160 osallistujaa 55 kunnasta, ja osallistujajoukko laajeni syksyllä 2014 sekä seuraavina vuosina edelleen.

Myöhemmin, vuosina 2018–19 toteutettiin sivistystoimen johdon valmennusta nimellä ”Sivistyskunta 2020”. Se toteutettiin kolmella paikkakunnalla, Turussa, Kuopiossa ja Oulussa. Markku Suortamo oli tässäkin vastuullisena toimijana.

Näissä koulutuksissa ja valmennuksissa oli keskeisenä toimintatapana saada kunnan valmistelevat viranhaltijat ja kuntapäätäjät yhdessä pohtimaan oman ja seutukuntansa sivistystoimen tavoitteita ja kehittämistä.

Sivistystoimen johdon neuvottelupäivät uuteen nousuun

Opsia oli aktiivinen myös siinä, että sen aloitteesta käynnistettiin uudelleen Kuntaliiton kanssa Sivistystoimen johdon neuvottelupäivät. Ne olivat jääneet tauolle vähäisen osallistujamäärän ja korkean osallistumismaksun takia.

”Opsian hallituksen pöytäkirjoista käy ilmi, että päätettiin esittää Kuntaliitolle, että se palauttasi nämä neuvottelupäivät uudelleen... Olin itsekin aiemmin mukana, mutta ne hiipuivat ilmeisesti sen takia, että se hinta oli liian korkea. Ja ne lakkasivat kokonaan (2005) useammaksi vuodeksi. Tämän meidän aloitteen mukaan ne saatiin taas liikkeelle... Jatkossa rahoituspohja vahvistui ja taso nousi. Ja sitten FCG:kin⁵⁶ mukaan tulon jälkeen saatiin rahoituspohjakin toisenlaiseksi... Ja sen tasokin mikä sillä nyt on, on aivan toisenlaista, kuin mitä se oli silloin mun aikaan (puheenjohtajakaudella). Tärkeä pointti on, että Opsian hallitus oli tässä aloitteellinen.”⁵⁷

Opsian edustaja, yleensä puheenjohtaja, osallistui neuvottelupäivien ohjelman ja järjestelyjen suunnitteluun ja Opsia myös markkinoi päiviä omalle jäsenistölleen.

Vuodesta 2012 alkaen Sivistystoimen johdon neuvottelupäivillä on jaettu Opsian ja Kuntaliiton yhteisenä tunnustuksena Sivistyksen suunnannäyttäjä -palkinto opetus- ja sivistystoimen alalla erityisesti ansioituneelle henkilölle. Aluksi palkinnon nimenä oli Opsian ehdottama ”Sivistyksen suunnannäyttäjä”. Muutama vuosi myöhemmin se muutettiin Sivistyksen suunta -palkinnoksi. Palkinnon jakaminen on nykyisin neuvottelupäivien kohokohta, joka huomioidaan myös mediassa hyvin.

⁵⁶ FCG, Finnish Consulting Group -konserni on monialainen Suomen Kuntaliiton omistama konsulttiyritys, joka järjestää mm. sivistystoimialan koulutuksia. Aiemmin samaa tehtävää hoitivat Kuntaliiton omistamat Kuntakoulutus Oy ja Efektia Oy.

⁵⁷ Markku Suortamon haastattelu 11.5.2022.

Markku Suortamo korostaa sitä, että hänen puheenjohtajakaudellansa Opsia oli aktiivinen osapuoli yhteistyössä Kuntaliiton kanssa ja silloin saatiin liikkeelle perinteiksikin muodostuneita yhteistyömuotoja.

”... mutta tässä molemmissa oli olennaista se että me oltiin se aktiivinen osapuoli Kuntaliiton suuntaan.”

Sekä Sivistystoimen johdon neuvottelupäivien käynnistyminen uudelleen että KuntaKesuKuntoon -koulutusohjelmat lisäsivät Opsian jäsenten aktiivisuutta ja se vaikutti myös jäsenmäärän kasvuun positiivisesti. Jäsenmäärä nousi tällä puheenjohtajakaudella noin 100 jäsenestä noin 170 jäseneen, joka oli huikea nousu. Toisaalta oli kysymys myös siitä, että koulutustarvetta opetus- ja sivistystoimen johtajien ja asiantuntijoiden joukossa oli paljon.

Kuntaliiton kanssa toteutunut Sivistystoimen huippujohtajaohjelma oli hyvä täydennys edellä mainittuihin koulutuksiin, vaikka se olikin osallistujamäärältään pienempi, vain 30 osallistujaa. Opetushallituksen rahoituksella se toteutui kolme kertaa. (Opsian koulutustoiminnasta 2000-luvulla kerrotaan tarkemmin luvussa 7.)

Jäsenistölle koulutusta ja huippuhetkiä

Järjestötoiminnan osalta Markku Suortamon puheenjohtajakaudella tarkasteltiin Opsian hallituksen jäsenten valinnassa sitä, että hallitukseen tuli henkilöitä, jotka edustivat maantieteellisesti laajasti maan eri osia ja monipuolisesti eri jäsenryhmiä, kuten esimerkiksi varhaiskasvatuksen asiantuntijoita. Jäsenkunta oli laajentunut sääntömuutosten myötä ja enää ei uusilta jäseniltä vaadittu kunnallisessa virassa olemista niin kuin toiminnan alkuvuosina. Siksi hallituksenkin paikkajaossa tuli näkyä tämä moninaisuus ja monipuolinen asiantuntijuus.

Opsiasa aiemmin periaatteena ollut palkkiottomuus muuttui siten, että suuremmista hankkeista saatettiin tehdä palkkioperusteisia toimeksiantoja hallituksen sisällä tai hankkia esim. koulutuspalveluja eri asiantuntijoilta tai koulutusyrityksiltä. Päälinjana kuitenkin säilyi aatteelliselle yhdistykselle ominainen vapaaehtoistyö.

Jäsenistöä huomioitiin edellä mainitun Sivistyksen suunta -palkinnon lisäksi myös toimimalla aktiivisesti arvonimien ehdottamisessa. Markku Suortamo tekikin ja tekee edelleen pohjatyötä opetus- ja kouluneuvoksien arvonimien hakuprosesseissa, jotta Opsia voi tehdä ehdotuksia Arvonimilautakunnalle.

Markku Suortamon mieleen ovat jääneet Opsian opintomatkat Pekingiin, Sara-jevoon ja Arabiemiraatteihin sekä kotimaan tutustumiskäynnit Oulussa ja Kokkolassa. Arabiemiraatteihin 2011 tehdyn Opsian opintomatkan osalta Markku Suortamon vastuulla olivat matkajärjestelyt ja -ohjelma. Mukaan lähtenyt ryhmä oli poikkeuksellisen suuri, 25 osallistujaa. Taustalla oli Suomen koulutusvienti Abu Dhabiin ja Al Ainiin, mikä loi mielenkiintoa ja yhteyksiä siellä työskentelevien suomalaisten opetuksen ammattilaisten ja opsialaisten välille.

Haastattelun lopuksi Markku Suortamo⁵⁸ korostaa vielä jatkuvan koulutuksen merkitystä sivistys- ja opetustoimen johdossa työskentelevien tukena ja ammatillisen kehittymisen edistäjänä.

”Siis opetus- ja sivistystoimen johdon, Opsian jäsenkunnan, olemassa olevan ja tulevan jäsenkunnan valmentaminen ja täydennyskouluttaminen tulisi olla valtiovallan erityisessä suojeluksessa... Hyvin tiedämme, että ketkä tätä sivistys- ja opetuspalveluja johdossa pyörittää. Tässä on vuosien varrella kertyneet hyvät kokemukset KuntaKesusta ja sille erinomaiselle koulutukselle on jatkoa toivottu, mutta ei ole enää tullut rahoitusta... Tämmöistä pitkäkestoista valmennusta tarvitsisi järjestää kaikille kouluille, rehtoreille, mutta erityisesti opetus- ja sivistystoimen johdolle.”⁵⁹

Sivistystoimen huippujohtajaohjelma on saanut uuden rahoituksen (2022) neljänteen toteutuskertaan, mutta muuten Suortamo pitää ongelmallisena sitä, että esimerkiksi koulutusjohtamisen tutkimuksessa ja koulutushankkeissa opetus- ja sivistystoimen johto on rajattu pois hankelinjauksin. Ikään kuin johtamisen linja päättyisi rehtoritasoon kuntaorganisaatiossa.

Virpi Lehmusvaara 2015–2021

Tuusulan sivistysjohtaja Virpi Lehmusvaara ryhtyi hoitamaan Opsian puheenjohtajuutta ensin varapuheenjohtajana 2015 ja sitten varsinaisena puheenjohtajana vuodesta 2016 alkaen. Sitä ennen hän oli Opsian hallituksen varajäsen vuosina 2008–2010 ja jäsen 2013–2014. Vuonna 2022 hänet kutsuttiin Opsian kunniapuheenjohtajaksi.

Virpi Lehmusvaara rikkoi yli 40-vuotisessa Opsian järjestöhistoriassa ensimmäisenä naisena puheenjohtajuuden lasikaton. Häntä ennen on ollut kaikkiaan 11 miestä puheenjohtajana ja varapuheenjohtajana oli ennen häntä ollut vain kaksi naista.

Haastattelussaan⁶⁰ Virpi Lehmusvaara kertoi, että parasta Opsian toiminnassa ovat ihmiset.

⁵⁸ Markku Suortamo sai kouluneuvoksen arvonimen vuonna 2014. Samana vuonna Opetushallitus myönsi hänelle Uno Cyganeus – palkinnon. Chydenius-mitalin hän sai vuonna 2018.

⁵⁹ Markku Suortamon haastattelu 11.5.2022.

⁶⁰ Virpi Lehmusvaaran haastattelu 27.5.2022.

”Ihmiset... ja ajattelen, että minun puheenjohtajakaudellani oli aika paljon koulutuksia ympäri Suomen. Meillä oli alkuvaiheessa KuntaKesuKuntoon-koulutuksia ja sitten Sivistyskunta-valmennuksia, joiden kautta saatiin lisää alueellista ulottuvuutta. Nämä koulutukset järjestettiin eri paikkakunnilla ja ne yhdistivät sivistystoimen asiantuntijoita ja johtoryhmiä yhteiseen keskusteluun tulevaisuudesta. Ja sitä minä pidän merkittävänä... toivon, että tämän kaltainen toiminta mahdollistuu (jatkossa) yhä paremmin ja siihen saadaan rahoitusta, koska sitä tarvitaan todella paljon tulevaisuudessakin.”

Keskeiseksi onnistumiseksi kaudellaan Virpi Lehmusvaara nimesi yhteistyön Kuntaliiton kanssa, joka tiivistyi aikaisemmasta Sivistystoimen neuvottelupäivien ja Sivistystoimen huippujohtaja -koulutusohjelman suunnittelussa ja toteutuksessa.

”Se oli hyvin tiivistä ja ennen kaikkea sitä yhteistyötä väritti tällainen koulutuksellinen yhteistyö ja siihenkin liittyy vielä tämä huippujohtaja-koulutus, jolle saatiin jatkokaikista ja, jota yhteistyössä myös järjestettiin. Siinä on merkittävää se, että sen kautta on lähes 100 sivistysjohtaja koulutettu huippujohtajaksi ja toivottavasti sekin tarina vielä jatkuu. Mutta joka tapauksessa yhteistyö oli tiivistä...⁶¹”

Koulutuksissa kohtaamisia ja tukea hyvinvoinnille

Lehmusvaaralle on hyvin jäänyt mieleen Sivistystoimen johdon neuvottelupäivät, joilla vuosittain laaja joukko sivistysjohtajia ja alan asiantuntijoita kokoontui yleensä Helsinkiin ja siten pääsi mukaan ajankohtaisista asioista käytävään keskusteluun.

”Ja miten siellä on välittynyt semmoinen hyvä yhdessä oleminen ja hyvä keskustelu. Ja me olemme saaneet aina sinne ministeriöstä ja Opetushallituksesta edustajia ja muita meidän alan tärkeitä henkilöitä yhteiseen keskusteluun. Se on jäänyt sellaiseksi ihanaksi muistoksi, yhdessäolon paikaksi. Jotenkin siinä ehkä kiteytyy se opsialaisuus, että saatetaan ihmisiä mukaan siihen yhteiseen keskusteluun.”⁶²

Lehmusvaaran mukaan Opsia pääsi vaikuttamaan myös oppimisympäristökeskusteluun, koulutuksellisen tasa-arvon ja saavutettavuuden keskusteluun. Koulutuksen tasa-arvon näkökulmastakin on tärkeää, että maan eri alueilla sivistysjohtajat huolehtivat, että keskustelua palvelujen kehittämisen suunnasta käydään ja ihan oikeasti tartutaan asioihin. Se takaa laadukkaat sivistyspalvelut ja ”lippu pysyy korkealla”.

Opsian toiminnassa on tärkeä elementti myös se, että se tukee jäsentensä työhyvinvointia. Johtaminen ja asiantuntijatyö on usein yksinäistä työtä ja kollegiaalista tukea ei arkipäivän työssä saada riittävästi.

⁶¹ Virpi Lehmusvaaran haastattelu 27.5.2022.

⁶² Emt.

”... että aika paljon puurretaan yksin ja yleensä uskon, että kollegoista saa voimaa, kun kuulee heitä, kuulee onnistumisista ja myös haasteista. Niistä aina oppii ja saa siihen omaan työhön myöskin... työhyvinvointia, että pääset taapaamaan ja pääset jakamaan asioita. Kyllä nostaisin semmoiseksi keskeiseksi asiaksi.”⁶³

Lehmusvaara näkee ongelmaksi sen, että henkilöstökoulutuksen rahoitus on niin pirstaloitunut ja se on luonteeltaan hankerahoitusta ja hankkeet vaativat eri toimijoiden yhteistyötä. Nykytilasta voidaan olla monta eri mieltä, mutta riskinä on, että kaikkialla maassa ei ole mahdollisuuksia kehittää samoilla koulutusresursseilla johtamista ja palveluja.

Onneksi esimerkiksi On the Road -hankkeessa ja Educa-messuilla on järjestöjen ja toimijoiden tiiviillä yhteistyöllä onnistuttu parantamaan koulutustarjontaa. Tämänkaltaista yhteistyötä tulee Lehmusvaaran mielestä vielä jatkossakin pyrkiä parantamaan. Toinen kehittämisuunta on koulutuksen tarjonta yliopistollisina moduuleina ja johtoryhmien yhteisinä valmennuksina.

”Näen myöskin Opsian vahvana sivistystoimen johdon osaamisen kehittäjänä ja toivon, koulutuksesta voidaan tehdä semmoiset koulutusmoduulit, joita voisi yliopistojen kanssa miettiä... Se on todella tärkeätä, että ei pelkästään sivistysjohtajista vaan (niistä toimialan) asiantuntijoista ja johtoryhmäläistä myös huolehditaan. Niin, että heillä on se hyvä yhteinen tekemisen tapa ja heillä on välineet siihen, että syntyy vahvoja sivistystoimen strategioita ja ne toteutuu.”⁶⁴

Yhteiset hyvät koulutus- ja kehittämisprosessit tuovat hyvää mieltä ja pitävät verkostoa yllä ja siten myös keventävät ihmisten taakkaa.

Lehmusvaaran haastattelussa tulee ilmi jälleen kerran tärkeä yhteistyö Opsian puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan välillä sekä johtotiimin työskentelyn aloituksen (2021) onnistuminen.

”Kaudellani varapuheenjohtaja oli monissa ryhmissä myös vaikuttamassa erilaisiin lausuntoihin ja se yhteistyö oli tärkein... Yksi todella tärkeä asia on se, että puheenjohtaja tässä (tehtävässä) ei onnistu, jos hänellä ei ole vahvaa varapuheenjohtaja ja minun kaudellani tällainen toimi aivan valtava hyvin. Minun varapuheenjohtaja Peter (Johnson) oli loistava ja oli todella mukava tehdä töitä yhdessä... Ja hiukan saatiin myös kehitettyä meidän hallitustyöskentelyä eli muodostettiin tällainen johtotiimi ja sekin sai hyvän alun... Eli vähän oli laajempi joukko aina pohtimassa lausuntoja ja esittämässä niitä hallitukselle hyväksyttäväksi ja eteenpäin...”⁶⁵

⁶³ Virpi Lehmusvaaran haastattelu 27.5.2022.

⁶⁴ Emt.

⁶⁵ Emt.

Opsia tarvitsee järjestöllistä kehittämistä

Opsian tulevaa kehitystä pohtiessaan Virpi Lehmusvaara näkee tärkeänä järjestöllisen kehittämissuunnitelman (2021), ”*joka tuli todella tarpeeseen.*”

Oikeastaan Lehmusvaaran koko viimeisen puheenjohtajakauden ajan pohdittiin, että millaista Opsian edunvalvontaa tarvitaan, minkälaista työtä järjestökenttä vaatii, miten viestintää kehitetään ja millaista yhteistyötä eri tahojen kanssa tulisi tehdä.

”Kehittämissuunnitelmassa kiteytyy aika hyvin ne stepit, joihin pitää tarttua. Ei ole itseisarvo se jäsenmäärän kasvattaminen, mutta semmosen tiiviin jäsenyhteistyön ylläpitäminen on tärkeää ja toki tietysti näkisin hyvänä tulevaisuudessa, että kaikki sivistystoimen johtajat olisi osa Opsia tarinaa... Sitä hyvää tulevaisuutta mitä kannattaa rakentaa... Havaittiin siinä aika suuriakin alueellisia eroja eli jossakin paikoissa Suomea ei ole oikein tiivistä Opsia-verkostoa ja tähän mä toivoisin, että kiinnitettäisiin paljon huomiota... Syntyisi laaja koko Suomen kattava verkosto. Sitten... se vaikuttavuus kuitenkin syntyy siitä hyvästä yhteistyöstä eri tahojen kanssa ja sitä on jo tehty ja sitä kannattaa jatkaa.”⁶⁶

”(Pääosa jäsenistöstä työskentelee) sivistystoimen alalla johtajina... olen ollut tyytyväinen siitä, että meillä on myös jäseniä ministeriöstä ja Opetushallituksesta ja eri tahoista. Sehän on tosi tärkeää yhteistyötä. Jos ajatellaan kuntiin jääviä palveluita nyt sote-muutoksen jälkeen, niin varhaiskasvatus on sellainen todella iso alue ja varhaiskasvatuksen johto tulee vielä vahvemmin saada mukaan (Opsiaan). Sitten vielä tietysti kaikki uudet tälle alalle tulevat pitäisi saada mukaan. Meillä tapahtuu paljon eläköitymistä ja sitten saadaan sieltä kiinnostuneita uusia asiantuntijoita ja sivistystoimenjohtajia mukaan”⁶⁷

Virpi Lehmusvaaran puheenjohtajakaudelle ajoittui myös koronapandemia ja sen vaikutukset tuntuivat järjestötoiminnassa selkeästi etenkin tapahtumien peruuntumisena tai niiden siirtymisenä verkkovälitteisiksi. Positiivisena asiana koettiin, että voitiin striimata Sivistysjohdon ajankohtais-extra ja Sivistyksen sivuhuone verkon kautta pandemian aikana. Tärkeätä oli myös se, että Opsia välitti jäsenilleen ajankohtaistietoa pandemian alkuaikana siitä, mitä eri viranomaiset suosittelivat rajoitustoimiksi ja miten palveluja voidaan edelleen jatkaa.

Ensimmäinen nainen puheenjohtajana

Kuten edellä jo kerrottiin, Virpi Lehmusvaara oli Opsian ja sen järjestöhistorian ensimmäinen nainen puheenjohtajana. Kertomansa mukaan hän huomasi tämän vasta ihan puheenjohtajakauden lopulla ja siksi siitä ei tullut hänelle mitään paineita.

⁶⁶ Virpi Lehmusvaaran haastattelu 27.5.2022.

⁶⁷ Emt.

”Ajattelen näin, että tärkeintä on tietysti se, että valitaan hyvät ihmiset ja sel-laiset puheenjohtajuudesta kiinnostuneet aktiiviset ihmiset... oliko sitten mies tai nainen, niin sillä sukupuolella ei liene merkitystä. Mutta se, että hallitustyös-kentelyssä ja kaikessa muussa on mielestäni tärkeää pitää kiinni siitä, että meillä on edustajia sekä miehistä että naisista ja toivottavasti jatkossa tulee lisää nais-puheenjohtajia.”⁶⁸

Virpi Lehmusvaaran puheenjohtajakausi kesti kaikkiaan kuusi vuotta ja sitä ennen hän oli vuoden varapuheenjohtajana. Vuodesta 2008 alkaen hänelle kertyi yhteensä 13 vuotta eri tehtävissä Opsian hallituksessa. Into ja motivaatio järjestötoimintaan on hänelle syntynyt hyvästä tunteesta ja onnistumisista, joita on päässyt kokemaan.

”Niiden (tapahtumien) jälkeen en muista yhtään sellaista, että olisi tullut fiilis, että tämä nyt meni jotenkin huonosti tai penkin alle. Se voimaantumisen on tullut siitä ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja niistä tuloksista mitä on (saavutettu)... Sitten tietysti... sanon, että mun motivaatioon on vaikuttanut ne ihmiset ympärillä hallituksessa ja kumppanuudet ja tuttavat mitä on tullut tästä Opsian verkostosta eri puolille Suomea... Jotenkin semmoinen ajatus, että ollaan vahvoja. Kuitenkin meillä on vahva halu tehdä sitä yhteistyötä... että tulokset ja ihmisten kanssa tekeminen ja sieltä saatu hyvä palaute, niin ne on auttanut jaksamaan.”⁶⁹

Matti Hursti 2022–

Ylöjärven sivistysjohtaja Matti Hursti valittiin Opsian puheenjohtajaksi 2021 ylimääräisessä vuosikokouksessa, koska Virpi Lehmusvaara oli valittu Tuusulan kansliapäälliköksi ja sen vuoksi pyysi eroa puheenjohtajan tehtävästä kesken kaksivuotiskauden. Aiemmin Matti Hursti oli ollut Opsian hallituksen jäsen vuosina 2020–2021. Hänet on valittu Opsian puheenjohtajaksi edelleen kaudelle 2023–2024.

Matti Hurstin kiinnostus aktiivisesta roolista Opsian toiminnassa heräsi Sivistyksen sivuhuone -tapaamisissa ja KuntaKesuKuntoon-valmennuksessa, johon hän osallistui. Vuonna 2022 Hursti sai uutena puheenjohtajana työlistalleen Opsian 50-vuotisjuhlavuoden järjestelyt ja Opsian järjestöllisen kehittämissuunnitelman, joka oli hyväksytty elokuussa 2021.

Sattumalta pikaisesti puheenjohtajaksi

Haastattelussaan Matti Hursti⁷⁰ kertoi, että sattumalla oli osuutensa siinä, että Virpi Lehmusvaaran työtehtävä muuttui ja Opsian puheenjohtajan paikka tuli avoimeksi. Puheenjohtajan rooliansa pohtiessaan hän sanoi, että koulutuspolitiikan

⁶⁸ Virpi Lehmusvaaran haastattelu 27.5.2022.

⁶⁹ Emt.

⁷⁰ Matti Hurstin haastattelu 24.5.2022.

ja edunvalvonnan lisäksi järjestön toiminnassa tulee muistaa myös ”se pehmeä puoli”, yhteisöllisyys.

”On siis tärkeää, että se (toiminta) ei saa kuitenkaan olla pelkästään, miten sanoisin, kovaa asiaa, vaan pitää olla myös se toinen puoli. Semmoinen yhteisöllinen puoli eli juuri nämä (ulkomaan) opintoretket ja tapahtumat ja kumpu-panuudet. Tietyllä tavalla koulutuksessakin on paljon tämmöistä yhteisöllistä aspektia, joka on myös tärkeää.”⁷¹

Uutena puheenjohtaja Hursti näkee, että Opsialla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa koulutuspolitiikkaan tulevaisuudessa ja se on ”kokoaan suurempi”.

”... oma henkilökohtainen ja aika vahva havainto on, että Opsia on ehdottomasti kokoaan suurempi toimija eli mä nimenomaan tarkoitan sitä, että Opsia on pikkuhiljaa pääsyt näihin tärkeisiin pöytiin ja työryhmiin ja ammattilaisten verkostoihin. Jos perustetaan työryhmiä niin, kyllä herkästi Opsia näyttää saavan kutsuja. En osaa sanoa miten oli vaikka 15 vuotta sitten, mutta viime vuosina on ollut tämä trendi.”

Vaikka jäsenmäärältään Opsia on muita alan järjestöjä pienempi, niin Hurstin mielestä siitä on etujakin. Järjestö on kohtalaisen yhtenäinen ja ketterä eikä siihen ole muodostunut alaryhmiä, jotka saattavat suuremmassa järjestössä aiheuttaa vaikeuksia. Opsia koetaan jäsenilleen läheiseksi ja pienuus tuo nopeutta reagointiin ja päätöksentekokykyyn. Toisaalta kunnianhimoisten tavoitteiden kannalta olisi etua, jos järjestö olisi jäsenmäärältään nykyistä suurempi.

Edunvalvonnan kiperät kysymykset

Edunvalvonta nähdään usein vain keskusteluna palkkatasosta, mutta esimerkiksi kunnan sivistystoimen johdon kannalta on keskeistä se, millaisia tehtäväkokonaisuuksia on vastuulla ja millaiset ovat työolot. Palkkahierarkian tulisi toteutua ja siinä tarkastelussa Hursti näkee sivistystoimen toimialan johtajan palkkauksen sijoittuvan kunta- tai kaupunginjohtajan ja rehtorien palkkatasojen väliin. Sote- ja maakuntauudistus muuttaa kuntien tehtäviä ja sivistystoimesta tulee kuntaorganisaatioissa suurin toimiala.

”Näkykö sitten jatkossa kunnissa se, että sivistysjohtaja johtaa ylivoimaisesti suurinta toimialaa siellä kunnassa, jonka perusteella sen tulisi näkyä siitä palkasta? Jos jotain logiikkaa noudatetaan niin sivistysjohtajan pitäisi olla kunnanjohtajan tai kaupunginjohtajan jälkeen pakka-asteikossa. Tietenkin nähdään sitten se mittakaava... Sitten kun mennään ihan noihin kaikkiin pienempiin kuntiin, niin siellä varmaan syntyy ehkä ne kaikkein vaikeimmat tilanteet. Maalaislukiossa lukion rehtori... kun on kaikki lisät, niin siinä äkkiä (ylittää) kunnanjohtajan todellisen palkan. Niin miten siinä sitten toimitaan? Se on niitä hankalimpia juttuja.

⁷¹ Matti Hurstin haastattelu 24.5.2022.

Tavallaan se selkiytyy mitä isompi kunta on. Pienessä kunnassa saattaa olla näitä yhdistelmävirkoja. Oma juttunsa on, että tietysti se, että vastuu tai tehtävän laajuus on erilaisia sitten eri kunnissa.”⁷²

Edunvalvonnan kysymykset eivät ratkea helposti, mutta juuri tällä hetkellä (2022) ne ovat ajankohtaisia. Keskeistä on myös Opsian näkyvyys ja tunnettuus ja se mihin suuntaan jäsenhankintaa kohdistetaan. Varhaiskasvatuksen johtavat viranhaltijat tarvitsisivat parempaa järjestäytymistä, ja kuntien sivistystoimien sisällä on syntymässä uusia asiantuntijaryhmiä, joiden tehtävät liittyvät sivistys-sote-raportointiin sekä osallisuustyöhön.

Hurstin mielestä myös yhteistyötä Opsian lähellä olevien koulutusalan järjestöjen kanssa tulisi vahvistaa ja nostaa rohkeasti esille tiiviimpiä yhteistyön muotoja. Puheenjohtajakautta hänelle on kertynyt haastatteluhetkellä (5/2022) noin puoli vuotta ja hän sanoi, että pikkuhiljaa on alkanut hahmottamaan puheenjohtajan tehtävien laajuus.

”Kun tässä pikkuhiljaa on pystynyt hahmottamaan mitä kaikkea tässä on tehtävää. Kun on pystynyt orientoitumaan, niin pitää miettiä ajankäyttöä vapaa-ajan suhteen vähän eri tavalla (kuin ennen)... Tietenkin nyt kun vuosikokous pidetään, niin tavallaan pääsee sitten aloittamaan uutta (toimintavuotta) vuosikellon mukaisesti, niin tämä tuntuu silloin jo kumminkin helpommalta... Juu, kyllä nää puheenjohtajavaihdokset on vaikeita paikkoja aina. Tosin tässä vaihdoksessa oli semmoinen hyvä vauhti päällä!”⁷³

6 Vaikuttaminen ja toimintamuodot kehittyivät yhteistyössä

Vuosien 2000–2010 aikana yhteydet opetus- ja kulttuuriministeriöön ja Opetushallitukseen paranivat, jonka seurauksena Opsialta ryhdyttiin pyytämään asiantuntijalausuntoja alan lainsäädännön valmisteluun.

Nykyään 50-vuotias Opsia tunnustetaan valtakunnallisesti vaikuttavaksi yhteistyötahoksi opetus- ja sivistystyön kentässä. Kuten edellä on jo tullut ilmi Opsian asiantuntemusta on käytetty useissa luottamus- ja asiantuntijaelimissä. Opsia on antanut lausuntoja moniin OKM:n, Opetushallituksen ja Kuntaliiton hanke- ja säädösvalmisteluihin. Eduskunnan sivistysvaliokunta on kuullut Opsian kannanottoja sekä kokouksissaan että annetuissa kirjallisissa lausunnoissa.

Tähän koulutuspoliittiseen vaikuttajan asemaan järjestö on päässyt vuosia kestäneen määrätietoisen yhteistyötä rakentavan toimintatavan avulla.

⁷² Matti Hurstin haastattelu 24.5.2022.

⁷³ Emt.

Virallisten yhteyksien lisäksi on luotu epävirallisempiakin keskusteluyhteyksiä eri tavoin.

Opsian toimintakertomuksista selviää mihin työryhmiin sen edustajia on kutsuttu 2000-luvulla. Yhteenvedona voi todeta, että kaikissa keskeisissä opetus- ja sivistystoimen alan säädösuudistuksissa, opetussuunnitelmauudistuksissa ja tutkimus- ja suunnitteluhankkeissa on ollut Opsian edustus mukana. Järjestön edustajat ovat puolestaan tehneet parhaansa ja esittäneet Opsian näkökulmasta tärkeitä huomioita.

Yleensä Opsian taholta on kiinnitetty huomiota uudistusten toimeenpanoon käytännössä, niiden todelliseen vaikuttavuuteen ja riittävän rahoituksen ohjaamiseen uudistushankkeisiin. 2000-luvun koulutuspolitiikassa on ollut tyypillistä pienten osauudistusten lisääntyminen, kokonaisvaltaisen uudistusten harvalukuisuus ja muutosvauhdin koveneminen. Koulutuspoliittisen pikapolitiikan sijaan Opsia on toivonut uuden pitkäkätähäimen tulevaisuusvision määrittelyä. Sivistyksen käsitekin on elänyt ajassa ja sen tärkeäksi osaksi ovat tulleet ekososiaalisen sivistyksen tavoitteet.

International Summit on the Teaching Profession, Edinburgh 2017. Suomen delegaatiota johti opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen ja Opsian puheenjohtaja Virpi Lehmusvaara oli mukana muiden järjestöjohtajien rinnalla. Konferenssin teemana oli koulutuksen tasa-arvo.

7 Koulutustoiminta 2000-luvulla

Vakiintuneiden ajankohtaiskoulutusten kuten Opetushallituksen Johtamisen foorumien, Kuntaliiton Sivistystoimen neuvottelupäivien ja Educa-tapahtumien lisäksi Opsia ryhtyi kumppaniensa kanssa 2010-luvulla hakemaan Opetushallituksen henkilöstön täydennyskoulutushankkeisiin myönnettäviä määrärahoja.

KuntaKesuKuntoon-koulutukset 2013–2016

Opetushallitus myönsi vuonna 2013 ensimmäisen määrärahan Opsialle Paikallisesta kehittämissuunnitelmasta kansainvälisyyteen -koulutuksen järjestämiseen vuosina 2013–2014. Koulutuskokonaisuus sai nimekseen KuntaKesuKuntoon. 1. Koulutus toteutettiin viidellä paikkakunnalla, joita olivat Espoo, Turku, Seinäjoki, Kuopio ja Oulu.

Vuonna 2014 Opetushallitus jatkoi koulutuksen rahoittamista ja sen turvin järjestettiin KuntaKesuKuntoon 2 -koulutus ja KuntaKesuKuntoon jatkot molemmille koulutuskokonaisuuksille. Koulutukset toteutuivat vuosien 2014–15 aikana. Koulutuspaikkakuntia olivat Vantaa, Tampere ja Joensuu, Espoo, Turku, Seinäjoki, Kuopio ja Oulu. Koulutuspäiviä oli kussakin jaksossa kuusi eli kolme kahden päivän mittaista lähijaksoa sekä niiden välissä tehtiin kehittämistehtäviä.

Koulutuksiin osallistui vuonna 2014 yhteensä noin 250 sivistystoimen ammattilaista. Tavoitteena oli, että kunnasta osallistuisi useampia henkilöitä, joten mukana oli siis sivistystoimen johtavia viranhaltijoita, poliittisia päättäjiä ja rehtoreita huomattavasti enemmän mikä oli alun perin asetettu tavoitteeksi (150). KuntaKesuKuntoon -koulutuskokonaisuudet keräsivät osallistujia yhteensä noin 80 kunnasta⁷⁴.

Opsian hallitus nimesi KuntaKesuKuntoon-ohjelmalle ohjausryhmän, johon kuuluivat Opsian hallituksen jäsenten ja varajäsenten lisäksi Hannu Laukkanen Pro Practica Oy:stä. Pro Practica Oy vastasi koulutusten käytännön järjestelyistä ja toteutuksesta erittäin onnistuneesti.⁷⁵ Myös Jyväskylän yliopiston Koulutusjohtamisen instituutti oli mukana koulutushankkeessa.

KuntaKesuKuntoon -koulutuksista laadittiin kaksi Tarinoita KuntaKesusta -raporttia vuosina 2014⁷⁶ ja 2016⁷⁷. Loppuraportissa todettiin, että strategisena prosessina kunnan opetustoimen kehittämissuunnitelma on vaativa. Se luo foorumin ja aikaikkunan kunnan sivistys- ja opetustoimessa käytävälle kehittämiskeskustelulle. Se tuo erilaisistakin lähtökohdista tulevat keskustelijat saman pöydän ääreen. Lopulta kuntapäätäjien ratkaistavaksi tulevat kehittämisen suunnat, mutta hyvin valmistellun asiakirjan pohjalta päätös on helpompi tehdä

⁷⁴ Opsia toimintakertomus 2015.

⁷⁵ Opsia toimintakertomus 2013.

⁷⁶ Johnson, Laukkanen, Rinkinen, & Suortamo. Raportti 2014.

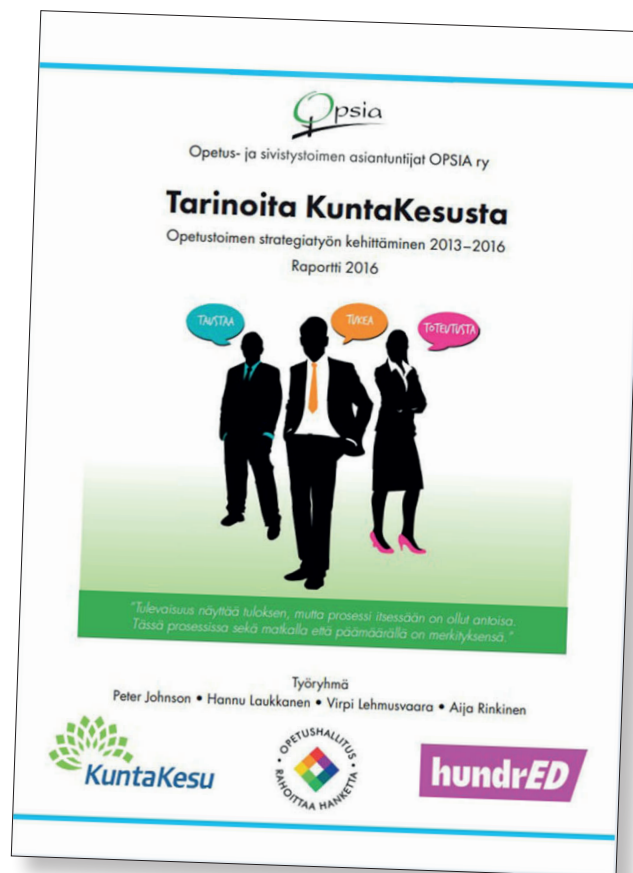
⁷⁷ Johnson, Laukkanen, Lehmusvaara & Rinkinen. Raportti 2016.

kuin olettamusten tai kuulopuheiden perusteella. Parhaimmillaan KuntaKesu helpottaa päätöksenteon vaikeutta sekä antaa suunnan ja uutta energiaa sivistys- ja opetuspalvelujen kehittämiseksi⁷⁸.

Raportin (2016)⁷⁹ mukaan kehittäminen etenee vahvuuksien varassa ja KuntaKesun vahvuudet tiivistettiin näin:

- o Suuntautuu tulevaisuuteen, haastaa nykytilaa ja inspiroi uusia ajatuksia
- o Lisää vuorovaikutusta, koulutuspoliittista keskustelua, ja työskentelyä verkostoissa
- o Saa aikaan yhdessä oppimista ja sosiaalisen pääoman kertymistä
- o Selkeyttää opetustoimen kehittämisen tavoitteita ja niiden saavuttamisen arviointia
- o Luo strategisen kehittämisen rakenteita kunnan organisaatiossa ja sivistystoimialan sisällä
- o Toimii alueellisen, kunnallisen ja koulukohtaisen kehittämisen perustana
- o Tuottaa yhteisiä strategisen kehittämisen kokemuksia
- o Rakentaa ja lisää monitahoista luottamusta
- o Mahdollistaa joustavasti luovia ja erilaisia ratkaisuja
- o Tarjoaa mahdollisuuden opetustoimen kehittämiseen mutta ei ole normi

**Tarinoita KuntaKesusta
raportin 2016 kansilehti.**

⁷⁸ Johnson, Laukkanen, Lehmusvaara & Rinkinen. Raportti 2016.

⁷⁹ Emt, 71.

Koulutusten yhteydessä luotiin myös verkostoja, joiden vahvuus oli siinä, että ne lisäsivät vuorovaikutusta niin kuntien välillä kuin kuntien sivistys- ja opetustoimien sisällä. Lisääntyvä vuorovaikutus oli omiaan lisäämään luottamusta ja keskinäistä ymmärrystä samalla, kun vaihdettiin näkemyksiä ja ideoita.

Raportissa suositeltiin, että jokaisessa kunnassa laadittaisiin valtuustokauden mittainen sivistys- tai opetustoimen kehittämissuunnitelma. Koulutushankkeessa syntyi hyvin erilaisia ratkaisuja, jotka poikkesivat jossain määrin Opetushallituksen laatimasta mallista.

KuntaKesu-hanke valittiin yhdeksi HundrED-koulutusinnovaatioksi vuonna 2016.

Sivistystoimen huippujohtaja -koulutusohjelma

Opsia oli koulutuskumppanina järjestämässä Sivistystoimen huippujohtaja -koulutusohjelmaa vuosina 2013–2020. Tuona aikana Opetushallitus rahoitti kolme kertaa koulutuskokonaisuuden, johon on osallistunut 30 sivistys- ja opetustoimen johtajaa eli yhteensä 90 koulutettavaa. Osana huippujohtajakoulutusta on järjestetty suurien kuntien workshoppeja Tulevaisuuden kunta -teemalla.

Opsia toimi yhteistyössä Kuntaliiton, FCG:n ja Helsingin yliopiston Palmenian sekä Jyväskylän yliopiston Koulutusjohtamisen instituutin kanssa markkinoimalla huippujohtajakoulutusta, osallistumalla sen suunnitteluun ja toteutukseen. Kokonaisuuteen kuului 10 lähipäivää ja välitehtäviä verkossa sekä kehittämistehtäviä. Koulutuksen laajuus oli viisi opintopistettä.

Filosofi Esa Saarinen puhumassa Sivistystoimen huippujohtaja -seminaarissa Kuntatalolla vuonna 2014.

Sivistyskunta 2020 -valmennus

Vuosina 2018–2019 Opsia kumppaniensa kanssa toteutti Sivistyskunta 2020 -valmennuksen sivistystoimien johtoryhmille. Valmennus järjestettiin alueellisesti Kuopiossa, Oulussa ja pääkaupunkiseudulla Espoossa ja Helsingissä kahtena kahden päivän lähijaksona. Ennako-, väli- ja jälkitehtävät ohjasivat valmentautumista ja sivistystoimen strategista suunnittelua. Päätösseminaari järjestettiin Kokkolassa elokuussa 2019 Lapsiystävällinen tulevaisuus -seminaarin jatkoksi.

Lopulta valmennushankkeeseen tuli osallistujia 36 kunnasta ja kahteen jaksoon osallistui yhteensä 223 osallistujaa. Lisäksi kunnissa osallistui kehittämissprosesseihin sivistystoimen henkilöstöä, joka ei osallistunut Sivistyskunta 2020 -valmennuksen lähijaksoihin.⁸⁰

Valmennushankkeesta laaditun raportin (2019) aineisto koostui haastatteluista, dokumenteista, valmennusprosessin seuraamisesta ja keskusteluista⁸¹. Valmennuksen aikana sivistyskunta odotti vielä tulemistaan, koska sote-uudistuksen aikataulu oli avoin. Lopulta sote- ja alueuudistuksen toimeenpano jäi seuraavalle hallituskaudelle ja aikataulu venyi vuoteen 2023.

Kuitenkin jo tuolloin (2018–2019) oli selvää, että sote- ja maakuntauudistus tuo lisää haasteita sivistystoimen johtamiseen ja toimintaympäristöön. Raportissa⁸² myös todettiin, että se vaatii jokaisessa kunnassa ja sivistystoimessa oman kehittämissuunnitelmansa, joka kehittää kunkin organisaation kyvykkyyttä ja henkilöstön osaamista. Se voi olla ”työläs matka”, mutta matka on joka tapauksessa tehtävä. Parhaimmillaan kehittämissuunnitelma tuottaa enemmän ja parempia tuloksia, mitä alussa osataan odottaa.

Sivistyskunta 2020 -valmennuksen aikana kiteytyi kaikkiaan 18 kehittämissuunnitelman onnistumisen avaintekijää. Lopuksi raportissa esitettiin kehittämissuunnitelmia sekä kunnille että valtion opetushallinnolle⁸³:

- o ”Sivistyspalvelut tulee nostaa esille kuntien strategia-asiakirjoihin kunnan elinvoimaa, vetovoimaa ja pitovoimaa vahvistavina kuntapalveluina. Varsinkin laskevan syntyvyyskehityksen katkaisemiseksi on kuntien lapsiperheiden, lasten ja nuorten palvelujen laatua kehitettävä nopeasti.
- o Sivistystoimen kehittämissuunnitelmat kannattaa laatia jokaiseen kuntaan siten, että ne ohjaavat vaikuttavasti kehitystä ja kehittämistavoitteiden edistymistä seurataan säännönmukaisesti. Sekä kuntastrategioiden että sivistystoimen strategisten suunnitelmadokumenttien muotoon ja sisältöön tulee panostaa, niin että ne vastaavat paremmin kuntalain säädöksiä.

⁸⁰ Johnson & Lehmusvaara 2019.

⁸¹ Emt.

⁸² Emt.

⁸³ Emt.

- o Kuntien sivistystoimen strategiseen suunnitteluun ja kehittämistulosten arviointiin tulee suunnata nykyistä enemmän resursseja. Kehittämisosaimisen kohentamiseen tarvitaan aikaa ja valmennusta, jotta onnistumisien kautta syntyy uskoa tulevaisuuteen ja rohkeutta uudistamiseen. Ajankäytön ongelmien ratkaisemiseen kannattaa ryhtyä pikaisesti. Tulee pohtia, että voidaanko muuttaa työnteon rutiineja vai tarvitaanko lisää henkilöstöä, jotta aikapaine ja työn kuormittavuus helpottaa.
- o Kuntien sivistystoimen johtoa ja henkilöstöä olisi valmennettava ja koulutettava määrätietoisesti nykyistä enemmän, jotta yhdyspintayhteistyö maakuntiin siirtyvien sote-palvelujen kanssa voi lähteä sujuvasti käyntiin sote-muutoksen jälkeen.
- o Maakunnalliset sivistys-sote-yhteistyöfoorumit on luotava ajoissa. Laaja maakunnallinen tai alueellinen sekä kuntien sisäinen avoin kehittämiskeskustelu, joka ylittää tavanomaisia hallinnon rajoja, voi synnyttää uusia kokeiluja ja innovaatiota.
- o Kuntien tulee uudistaa omaa hallintorakennettaan ja sivistystoimen hallintoa siten, että se paremmin voi vastata uuden maakunnallisen hallintoportaan syntymiseen. Sivistystoimen hyvinvointia edistävän toiminnan rooli tulee jatkossa korostumaan yhteistoiminnassa uuden maakuntahallinnon kanssa.”

Valtion opetushallinnonalalle raportissa annettiin suosituksia, joissa ehdotetaan mm. ryhtymistä sivistyksen toimialan kokonaisvaltaiseen lainsäädännön uudistamiseen ja sivistystoimen johtajuuden tuen lisäämistä.

”OKM:n ja Opetushallituksen tulee toimillaan tukea kuntien sivistystoimien ja eri vastuualueiden johtajuutta rahoittamalla osaamisen kehittymistä (koulutus, valmennus, mentorointi, ym.) pitkäkestoisesti. Sivistystoimen johdon ja henkilöstön koulutuksessa kannattaa panostaa pikemminkin valmentavaan otteeseen kuin ”perinteisten seminaarien” järjestämiseen. Valmennusprosessi tulee yhdistää käytännön kehittämistyöhön... ja kehittämistiimien tai johtoryhmien yhteisiin pitkäkestoisiin kehittämisprosesseihin.⁸⁴”

Lisäksi raportissa nähtiin, että *”pienistä kehittämishankkeista on luotava suurempia kokonaisuuksia, joissa kunnat voivat toimia maakunnallisesti tai alueellisesti yhteistoiminnallisesti ja pitkäaikaisesti yhdessä. Sivistyspalveluille tulee laatia yhteinen kansallinen tulevaisuuden visio, joka yhdistää sivistystoimen eri sektorit kestäväen hyvinvoinnin ja kehityksen toteuttajiksi.⁸⁵”*

Koronapandemia ja siihen liittyneet terveysturvallisuussuosukset vaikuttivat Op-sian toimintaan vuosina 2020–2022 paljon. Koulutustoimintaankin se rajoitti ja toisaalta jäsenistön työn kuormittavuus lisääntyi samanaikaisesti. Poikkeuksena oli Kuntaliiton kanssa yhdessä toteutettu valtakunnallinen Sivistystoimen johdon virtuaalinen ajankohtais-extra lokakuussa 2020, joka oli yhden päivän striimattu webinaari.

⁸⁴ Johnson & Lehmusvaara 2019, 44–45.

⁸⁵ Emt, 45–46.

8 Opintomatkat ulkomaille ja kansainvälinen yhteistyö

Opsian toiminnassa on ollut perinteenä järjestää jäsenistölle opintomatkvoja ulkomaille, jolloin on tutustuttu eri maiden koulutusjärjestelmiin, pedagogiikkaan ja koulutoimen johtamiseen. Opintomatkvoja on suuntautunut KKHV:n aikana Ruotsiin (1972), Viroon (1974), Tanskaan (1975) ja Norjaan (1983).

2000-luvulla opintomatkvoja suuntautui Tšekkiin (2001), Belgiaan, EU:n parlamenttiin (2002), Unkariin (2003), Hollantiin (2006) ja Bosnia-Hertsegovinaan (2007). Vuonna 2010 Islannin tulivuorenpurkaus pysäytti opsialaisten matkan Irlantiin. Sen jälkeen opintomatkvoja tehtiin Arabiemiraatteihin (2011), Kiinaan (2015) ja Belgiaan (2016) Suomen EU-edustustoon ja Euroopan parlamenttiin.

Opsialaisia tutustumassa unkarilaiseen koulun Budapestissa v. 2003. Igor Egly (keskellä) oli ryhmän oppaana.⁸⁶

Yhteistyö australialaisen LEAP-verkoston kanssa on vienyt opsialaisia asiantuntijavaihtoon Sydneyn alueelle ja tuonut australialaisia kollegoja Suomeen vuodesta 2014 alkaen. Opsian jäsenten lisäksi osallistujina on ollut myös suomalaisrehtoreita. Koronapandemiasta johtuen matkoja ei ole voinut järjestää vuosina 2020–2021.

Sama verkosto on järjestänyt australialaisille asiantuntijavierailuja Suomeen kahdesti vuosina 2017 ja 2019 ja Opsia on koordinoinut järjestelyjä Suomessa.

Opsian puheenjohtajisto osallistui kanadalaisen OPC:n kutsusta International School Leadership -symposiumeihin Torontossa kaksi kertaa vuosina 2015 ja 2016. Samassa yhteydessä tavattiin kanadalaisia opetusalan johdon järjestöjen edustajia.

⁸⁶ Igor Egly muutti myöhemmin Suomeen. Hän toimi pianotaiteilijana ja musiikinopettajana Ruovedellä.

Opsialaisia europarlamentaarikko Henna Virkkusta tapaamassa Brysselissä vuonna 2016.

Koska ulkomaille suuntautuneiden opintomatkojen järjestelyissä on ollut haasteita esimerkiksi niiden vaatiman ajan takia, niin Opsian hallitus päätti, että joka toinen vuosi järjestetään opintomatka Suomeen ja joka toinen vuosi ulkomaille. Kotimaan opintomatkoja onkin järjestetty kahdesti, vuonna 2016 Ouluun ja 2018 Kokkolaan.

9 Hyvinvointia liikunnasta – Opsia Golf

Opsian vuosittainen golfturnaus on järjestetty vuodesta 2011 alkaen kesäisin, yleensä heinäkuussa eri puolilla Suomea. Järjestelyistä on vastannut kunniapuheenjohtaja Tapio Holopainen yhdessä yhteistyökumppanien ja yritysten kanssa.

Opsia Open golfin osallistujia vuodelta 2019 Tuusulassa. Keskellä kunniapuheenjohtaja Tapio Holopainen, joka on vastannut järjestelyistä.

Osallistujia on ollut vuosittain noin 15–20 pelaajaa ja pelikierrros on sujunut iloisella leikkimielellä. Tavoitteena on ollut myös tuttujen tapaaminen ja hyvinvoinnin saaminen liikunnasta.

10 Opsian eettiset periaatteet

Opsian hallitus päätti alkuvuodesta 2019 ryhtyä valmistelemaan Opsian eettisiä periaatteita yhteistyössä Kuntaliiton kanssa. Kuntaliitto julkaisi vuoden 2019 alussa raportin⁸⁷, jossa kannustetaan kuntia tekemään omat eettiset ohjeensa.

Opetusalalla oli aiemmin hyväksytyt eettiset ohjeet opettajille ja rehtoreille, mutta ei sivistystoimen johdossa työskenteleville. Etiikan tarkoituksena on ohjata ihmistä tekemään oikeita valintoja sekä arvioimaan omaa ja muiden tekemistä. Eettisiin periaatteisiin tuli kymmenen kohtaa, jotka tiivistetyssä muodossa luovat pohjan opsialaiselle ammattietiikalle⁸⁸.

Opsian hallituksen jäsenet olivat valmistelussa mukana kommentoiden eri luonnoksia. Opsian hallitus sai vuosikokoukselta valtuudet viimeistellä ja hyväksyä eettiset periaatteet. Hallitus hyväksyi ”Sivistystoimen johdon eettiset periaatteet” kokouksessaan 6.8.2019⁸⁹. Asiakirja julkistettiin Opsian verkkosivuilla ja Sivistystoimen neuvottelupäivien 2019 yhteydessä.

Sivistystoimen johdon eettiset periaatteet

Sivistystoimen johto

1. Edistää ja turvaa kansalaisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumista.
2. Hoitaa tehtävänsä ammattitaitoisesti, huolellisesti ja viivyttämättä. Toimii esimiehenä arvostavasti ja kannustaen sekä tukee henkilöstön onnistumista työssään.
3. On tehtävässään luotettava ja riippumaton asiantuntija, eikä anna henkilökohtaisten tai muiden vaikuttimien haitata tehtävien asianmukaista hoitamista.
4. Käyttäytyy tehtävässään esimerkillisesti ja toimii yhdenvertaisuutta, osallisuutta, avoimuutta ja demokratiaa edistäen.
5. Huolehtii siitä, että kuntalaisen, asiakkaan tai asianosaisen etninen tausta, sukupuoli, uskonto, yhteiskunnallinen asema, poliittinen näkemys tai muu vastaava seikka, ei vaikuta hänen saamaan palveluun ja kohteluun.

⁸⁷ Haapalehto, S. 2018. Korruptio ja eettisyys kunnassa.

⁸⁸ Opsian jäsenkirje 2/2019.

⁸⁹ Opsia. Hallituksen kokouspöytäkirja 6.8.2019.

6. Huolehtii tietosuojasta ja turvaa ei-julkisten tietojen luottamuksellisuuden. Ei ilmaise sivullisille luottamuksellista tietoa, jonka on virkatehtäviä hoitaessaan saanut tietoonsa.
7. Kehittää jatkuvasti omaa ammattitaitoaan ja asiantuntemustaan. Edistää omalla panoksellaan sivistyksen, hyvinvoinnin, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumista yhteiskunnassa.
8. Toimii toimialansa ja sivistystoimen johdon arvostuksen kohottamiseksi.
9. Edistää ekologista, sosiaalista, taloudellista ja inhimillistä kestävästä kehitystä.
10. Rakentaa omilla ratkaisuillaan ja yhteistyössä muiden kanssa vastuullisesti parempaa tulevaisuutta. Vahvistaa toiminnallaan positiivisia tulevaisuuden näköaloja ja antaa toivolle mahdollisuuden.

Kymmenen kohdan jatkoksi päätettiin vielä lisätä selvennys siitä, mitä sivistystoimen johdolla tarkoitetaan tässä yhteydessä:

”Sivistystoimen johdolla tarkoitetaan yleensä kunnallisen sivistystoimen toimialan johdossa toimivia johtajia ja asiantuntijoita. Kuntien virkanimikkeiden ja organisaattiorakenteiden välillä on eroja. Tässä yhteydessä tarkoitetaan sellaisia toimialoja, johon kuuluvat varhaiskasvatus-, opetus-, kulttuuri-, nuoriso-, ja liikuntapalvelujen vastuualueita sekä mahdollisesti muitakin vastuualueita. Näitä eettisiä periaatteita voidaan laajemminkin soveltaa myös vastaavissa alan johtaja asiantuntijatehtävissä.”

Eettisiä periaatteita hyväksyessään Opsian hallitus totesi, että niitä voidaan tarvittaessa tarkentaa. Toistaiseksi (2022) niitä ei ole vielä kertaakaan tarkennettu tai muutettu.

11 Sivistyksen suunta -palkinto

Opsian hallitus päätti joulukuun 2011 kokouksessa omasta lahjaesineestä taiteilija Samuli Alosen tarjouksen pohjalta. Design Alonen oli tarjonnut kahta vaihtoehtoa Opsialle, joista valinta tehtiin vuoden 2012 alussa.

Opsia neuvotteli Kuntaliiton opetus- ja kulttuuriosaston johdon kanssa palkinnon jakamisesta vuosittain ennen valtakunnallisia Sivistystoimen neuvottelupäiviä. Aluksi ratkaisuksi tuli, että Sivistyksen suunnannäyttäjät ja myöhemmin Sivistyksen suunta -palkinto⁹⁰ jaettiin vuosittain yhdessä ja vuoro vuosittain palkitun henkilön nimesi joko Kuntaliiton opetus- ja kulttuuriosaston johto tai Opsian johto. Näin tehtiinkin aluksi kolmena vuotena. Sen jälkeen palkinnosta on neuvoteltu Kuntaliiton ja Opsian välillä ja päätös on tehty yhteisymmärryksessä.

⁹⁰ Palkinnon alkuvaiheista on kerrottu tarkemmin Markku Suortamon haastatteluosuudessa.

Palkintona on ollut taiteilija Samuli Alosen suunnittelema veistos, jossa mustaan graniittiseen peruskiveen kiinnittyy pronssista valettu lentävä lintu, joka on kurkiauran kärkilintu.

Alusta alkaen vakiintuneeksi käytännöksi tuli se, että palkinnon saaja piti seuraavan vuoden Educa-tapahtuman yhteydessä esitelmän joko Opsian iltapäivän seminaarissa tai Sivistyksen sivuhuone -tapaamisessa.

Palkinnon jakoperusteena on pitkäaikainen ja merkittävä työ sivistyspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä. Pääosa palkituista on työskennellyt kuntien sivistystoimien johdossa, mutta pari poikkeustakin on. Professori Jouni Välijärvi sai palkinnon työstään Koulutuksen Tutkimuslaitoksen johdossa ja urauurtavasta työstä PISA-arvioinnin hyväksi.

Professori, entinen Kouluhallituksen pääjohtaja Erkki Aho sai Sivistyksen suunta - elämäntyöpalkinnon Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 2017 työstään peruskoulu-uudistuksen hyväksi.

Vuonna 2020 palkinto jaettiin kunniakirjoina Suomen kaikkien kuntien sivistystoimien johdossa työskenneille koronapandemian aikana tehdystä työstä terveys- ja turvallisuuden hyväksi ja hyvinvoinnin edistämisestä.

Sivistyksen suunta -palkinnon saajat ja heidän kotipaikkakuntansa ovat:

Sivistyksen Suunta -palkitut 2012–2021

Vuosi	Palkittu	Paikkakunta
2012	Simo Juva	Lohja
2013	Jouni Välijärvi	Jyväskylä
2014	Elina Lehto-Häggroth	Vantaa
2015	Peter Johnson	Kokkola
2016	Aulis Pitkälä	Espoo
2017	Mika Penttilä	Oulu
2017	Erkki Aho (elämäntyöpalkinto)	Helsinki
2018	Katri Kalske	Lohja
2019	Marju Taurula	Järvenpää
2020	Kaikkien kuntien sivistysjohto	(kunniakirja)
2021	Tuija Willberg	Lappeenranta

Lohjan kaupungin hyvinvointijohtaja⁹¹ Katri Kalske sai Sivistyksen suunta -palkinnon vuonna 2018. Palkintoa jakamassa Opsian puheenjohtaja Virpi Lehmusvaara (vas.) ja Kuntaliiton opetus- ja kulttuuriasioiden johtaja Terhi Päivärinta (oik.). Kuvassa myös palkinto ”Kurkiauran kärkilintu”.

12 Lopuksi: Opsia jäsenyhteisönä ja vaikuttajana

Viisi vuosikymmentä on pitkä ajanjakso sekä järjestöhistoriassa että myös maamme historiassa. 1970-luvulla alkanut hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen, johon koulujärjestelmän ja kunnallisen päivähoiton uudistukset myös kuuluivat, ovat edenneet vuosikymmenien kuluessa kaiken kaikkiaan hyvin. Siitäkin huolimatta, että suhdanteet ovat heilutelleet valtion ja kuntien taloudellisia rakkeita.

1990-luvun talouslama ja 2008 alkanut globaali finanssikriisi ovat selvimmin heijastuneet Opsian jäsenkunnan toimintaympäristöihin ja tehtäviin. Kuntaperustainen yleissivistävä koulutus ja kaikki sivistyspalvelut ovat joutuneet aika ajoin menoleikkausten kohteeksi⁹². 2010-luvulla sivistystoimialaan siirtynyt varhaiskasvatuksen ala on saanut kokea samaan tahtiin myötä- ja vastatuulta.

Laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa 50 vuoden aikana ovat vaihdelleet monet ristiriitaiset teemat. Toisaalta on puhuttu siitä, kuinka paljon ja miten sivistyspalveluja pitää parantaa ja samaan hengenvetoon on myös väitetty, että

⁹¹ Katri Kalske valittiin Vantaan apulaiskaupunginjohtajaksi vuonna 2019.

⁹² Pitkänen & ym. 2017, 115–127.

julkiset palvelut tulevat liian kalliiksi, menoleikkauksia on pakko tehdä tai veroja tulee alentaa.

Maailmaa litistävät muutokset

Tämän lisäksi monet maailman myllerrykset ovat heijastuneet suomalaiseen sivistyksen tarinaan. Maailma on globalisoitunut ja joidenkin mielestä litistynyt⁹³ uskomattomalla vauhdilla. Euroopan ja maailman politiikan kohtalonhetkiä olivat Berliinin muurin kaatuminen 9.11.1989 ja New Yorkin WTC:n terrori-isku 9.11.2001. Saksojen yhdistymisen 1990 seurauksena Euroopan kartta piirrettiin uudelleen ja Neuvostoliitto hajosi 1991. Terrori-iskut Yhdysvalloissa puolestaan johtivat 20-vuotiseen sotaan terrorismia vastaan eri puolilla maailmaa.

Suomen kannalta merkittävä askel Euroopan yhdentymiseen tehtiin vuonna 1995 EU:hun liittymisen myötä. Taloudellisen hyvinvoinnin ja vakauden lisäksi jäsenyys toi oppilaille ja opiskelijoille EU-ohjelmia ja tukimuotoja eurooppalaiseen yhteistyöhön ja opiskeluvaihtoon.

Samana vuonna 1995 julkistettiin Windows 95, joka avasi padon digitaalisen ajan kehitykselle. Internetin käytön yleistymisen, sähköposti, sosiaalinen media ja langattomat älypuhelimet ovat 27 vuodessa kytkeneet ihmiset toisiinsa entistä kiinteämmin. Teknologia on sulautunut kaikkeen elämään, niin myös sivistyshallinnossa ja asiantuntijatyössä. Siitä on tullut hyvä renki, joka pyrkii myös joskus isännäksikin. Samalla ovat tulleet näkyviin myös digiloikan varjopuolet: lisääntyvä työn henkinen kuormittavuus, liiallinen ruutu-aika, vihapuheet netissä sekä verkoviestinnän haavoittuvuus ja salakavalat vaikuttamispyrkimykset.

50 vuodessa kylmän sodan ajoista on tultu joissakin maissa kylmien itsevaltioiden aikaan. Ikävin osoitus tästä oli vuoden 2022 alussa, kun Venäjän valtionjohto aloitti uuden hyökkäyksen Ukrainaan. Kun maamme yhdessä eurooppalaisten valtioiden kanssa on pyrkinyt pakotteilla lopettamaan hyökkäyssodan, niin samalla sivistystoimen alalla on tullut uudeksi haasteeksi sodan aiheuttaman pakolaisvirran vastaanottaminen. Palveluiden järjestäminen uusille pakolaisille, eteenkin lapsille ja nuorille, on ollut sivistystoimessa kiireellinen ja tärkeä tehtävä, jossa on onnistuttu hyvin.

Katse kääntyi sivistyksen suuntaan myös vuoden 2020 alussa, kun globaali koronaviruspandemia saavutti maamme. Yli kaksivuotiseksi venynyt kamppailu viruksen leviämistä vastaan on koitellut koko yhteiskuntaa. Se vaatinut paljon myös sivistystoimen johdolta, hallinnolta ja henkilöstöltä. Varhaiskasvatuksen ja opetuksen palvelut onnistuttiin Suomessa kuitenkin järjestämään korona-aikana kansainvälisesti vertaillen hienosti. Selväksi kävi myös se, että koulut ja päiväkodit ovat enemmän kuin opinahjoja tai päivähoitopaikkoja. Ne ovat tärkeitä sosiaalisia kasvuyhteisöjä lapsille ja nuorille sekä henkisen hyvinvoinnin lähteitä⁹⁴,

⁹³ Friedman 2007.

⁹⁴ Hiilamo 2021 ja Varanka ym. 2022.

Maailman johtajilta ja kaikilta päättäjiltä vaaditaan lisää yksituumaisuutta aikamme suurimman uhan eli ilmastokriisin voittamisessa ja sen seurausten torjumisessa. Kehitys tällä alalla on edennyt hitaasti. Aikaa ei ole hukattavaksi, jos asetettuihin tavoitteisiin halutaan päästä.

Tässäkin asiassa katse kääntyy sivistyksen suuntaan. Opetuksen ja kasvatuksen keinoin voidaan edetä kestäväen elämäntavan suuntaan. Kuntien tulee myös omissa ratkaisuisaan tähdätä kestäviin ratkaisuihin investoinneissa ja hankinnoissa. Vihreä siirtymä avaa myös uusia myönteisiä näköaloja koulutukselle sekä talouden ja hyvinvoinnin kehittymiselle. Mutta toisaalta pitää pystyä myös nopeisiin ratkaisuihin, jotka saattavat viedä epämukavuusalueelle.

Opsialaisten osuus koulutuksen menestystarinassa

Opsian järjestötoiminnan pioneerit ja heidän kollegansa rakensivat Suomeen opetushallintoa ja koulutusjärjestelmää, jonka hyvät tulokset ovat nyt 50 vuoden aikana tulleet näkyviksi. Suomalaisten oppilaiden oppimistulokset ovat nousseet kansainvälisissä vertailuissa huipputasolle, ja kansakunnan osaamisperusta on mahdollistanut taloudellisen kasvun ja hyvän kilpailukyyn. Ja lopulta tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden myötä suomalaiset kokevat olevansa hyvin onnellisia.

Opsian puheenjohtaja (1995–1999) Heikki Hirvonen, Mikkelin koulutoimenjohtaja, kirjoitti vuonna 1998⁹⁵ Opsian merkityksestä koulutusjärjestelmän ja koulun kehittämisessä sekä yhteistyöstä muiden tahojen kanssa näin:

”Tämän mittavan työn ammatillisia vaateita yhdistys on tukenut monin koulutus-tilaisuuksin ja orientoitunut jäsenistöä muun muassa kansainvälisyyteen useilla opintomatkoilla ulkomaille. Kuten olen todennut Opsia ja sen edeltäjät jäsenineen ovat olleet yhtenä tärkeänä lenkinä eri tahojen yhteistyöverkostoissa koulun kehittämisessä. Eri viranomaisten kanssa tehty yhteistyö onkin ollut koko toiminnan keskeisiä kulmakiviä.”

”Sinnikkäällä työllä ja talkoohengellä on aina ollut keskeinen merkitys toiminnan jatkuvuuden turvaajana.”

Opsian tarina on edennyt samoissa merkeissä myös 2000-luvulla. Tarina kertoo kollegojen välisestä hyvästä tahdosta ja yhteistoiminnasta sekä myönteisestä vaikuttamisesta maamme koulutus- ja sivistyspolitiikkaan.

Tämä Opsian tarina -julkaisu on hahmottanut järjestön kehittymiskaarta ja kuvannut välähdyksiä järjestötoiminnan 50-vuotiselta taipaleelta. Toiminnan lähtökohdat ovat edelleen samat, mutta vuosikymmenien aikana monet muutokset ovat muokanneet järjestöä. Opsia on pystynyt ennakoimaan kehitystä ja reagoimaan muutoksiin. Järjestöllä on myös vakiintunut paikkansa sivistys- ja koulutuspolitiikan kentässä. Opsian merkitystä jäsenyhteisönä ja toisaalta vaikuttajana hahmottaa seuraava kuvio.

⁹⁵ Hirvonen 1998, Opsian jäsenlehti 1998.

Opsia jäsenyhteisönä ja vaikuttajana.

Opsian tarina -julkaisu on syntynyt sen aineiston, tiedon ja haastattelujen varassa, jotka on koottu vuosien 2021–2022 aikana. Toivottavasti seuraavien vuosikymmenien aikana tulee mahdolliseksi vielä perusteellisempi ja laajempi järjestöhistorian kirjoittaminen. Kiihkeässä ajan ja tiedon virrassa monet asiat ja ihmiset saattavat muuten jäädä ilman ansaitsemaansa huomiota. Toisaalta myös järjestötoiminnassa opsialaisten tulee olla tietoisia historiasta, jotta tiedämme mistä olemme tulossa. Sen pohjalta voidaan viitoittaa tietä eteenpäin. Sinne minne me haluamme mennä ja millaista tulevaisuutta toivomme.

Katse sivistyksen suuntaan!

13 Lähteet ja kirjallisuutta

- Ala-Peijari, R. 1994. Edunvalvonnan uusi askel KUMULA. Opsian jäsenlehti 2/94. Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat. Oriveden Sanomalehti Oy.
- Friedman, T.L. 2007. Litteä maailma. 2000-luvun lyhyt historia. Suom. Ilkka Rekiaro. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Haapalehto, S. 2018. Korruptio ja eettisyys kunnassa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Heikkilä, T. 2008. Vaasalaisten edunvalvoja. Kuntien asiantuntijat KUMULA ry:n jäsenlehti Kumina 2/2008.
- Hiilamo, H. 2021. Koronakriisin sosiaalinen velka. Miten pandemia vaikuttaa laaja-alaiseen hyvinvointiin? Impulsseja. Lokakuu 2021. Kalevi Sorsa säätiö. [https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2021/10/KSS_Koronakriisin-sosiaalinen-velka_Web.pdf]
- Hirvonen, H. 1998. Puheenjohtajan puheenvuoro. OPSIA Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat. Jäsenlehti 1998. Kuopio: Offsetpaino L. Tuovinen.
- Joutsivuo, T. & Joutsenniemi, A. 2012. Pikkuisesta kokoomallitosta kasvoi iso akavalainen ammattijärjestö. Verkkoartikkeli. Akavan Erityisalat ry.
- Käppi, P., Broo, B., Lehtokangas, S., Puhakka, J., Siitonen, T. & Sippola, A. (toim.) 1998. Me teimme sen. Koulunuudistus kunnissa ja kaupungeissa. Matrikkeli kuntien kouluhallinnon johtohenkilöistä 1968–1997. Alavus: Opsia ry.
- Okkonen, V. 2017. Peruskoulua vastaan – yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja - ser. C osa - tom. 444. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Painosalama Oy.
- Opsian arkisto 1998–2021. Vuosikokouksien ja hallituksen kokouksien pöytäkirjoja. Painamattomia ja julkaisemattomia asiakirjoja. Opsia ry. Helsinki.
- Opsian vuosikertomukset 1998–2021. Painamattomia ja julkaisemattomia asiakirjoja. Opsia ry. Helsinki.
- Pitkänen, K., Hievanen, R., Kirjavainen, T., Suortamo, M. & Lepola, L. 2017. Valtiontalouden säästöjen vaikutukset sivistyksellisiin oikeuksiin. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Julkaisut 27:2017. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Ranne, V. 2006. Opettajuus ja järjestöpolitiikka. Teoksessa K. Hämäläinen, A. Lindström & J. Puhakka. (toim.) Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino. 122–126.
- Suortamo, M. & Laukkanen, H. 2021. Hyvää johtamista Opsiaista. Opsia ry 50 vuotta. Muistio Opsian hallituksen kokous 10.8.2021. Painamaton ja julkaisematon asiakirja.
- Valkama, H. & Broo, B. 1998. Tiedonpuun varjossa: KKHV:n 30-vuotishistoriikki – KKHV:s 30-årshistorik. Alavus: Opsia ry.
- Varanka, J., Packalen P. Voipio-Pulkki, M.-L., Määttä, S., Pohjola, P., Salminen, M., Railavo, J., Berghäll J., Rikama, S., Nederström, H. & Hiitola, J. 2022. COVID-19-kriisin yhteiskunnalliset vaikutukset Suomessa. Keskipitkän aikavälin arvioita. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:14.

Opsian julkaisut

Kun Opsia aloitti koulutus- ja valmennushankkeita 2013 alkaen, niin alusta alkaen pidettiin tärkeänä, että niistä tehdään seurantaraportit, joihin liittyi myös kyselyjä, haastatteluja ja teorian ja käytännön yhdistämistä. Raporteista otettiin lukumääräisesti pieniä paperipainoksia, mutta ne julkaistiin Opsian verkkosivuilla⁹⁶ sähköisinä dokumentteina. Koulutus- ja valmennusprosessien aikana ne olivat osallistujien käytettävissä ja ne antoivat laajempaa tietopohjaa koulutuksiin tai valmennuksiin osallistuneille.

Sivistystoimen johdon työhyvinvointikysely (2018) tuotettiin Opsian omasta aloitteesta, mutta siihen ei liittynyt koulutushanketta. 2010-luvulla raportteja julkaistiin kaikkiaan viisi:

- Johnson, P., Lehmusvaara, V., Suortamo, M., Tianen, T. & Laukkanen, H. 2013. Paikallisesta opetustoimen kehittämissuunnitelmasta kansainvälisyyteen. Opetushallituksen tilaama tutkimusraportti 2013. Opsia ry. Helsinki.
- Johnson, P., Laukkanen, H., Rinkinen, A. & Suortamo, M. 2014. Tarinoita KuntaKesusta. Raportti 2014. Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat OPSIA ry. Helsinki. [http://www.oph.fi/download/164379_tarinoita_kuntakesusta18012015.pdf]
- Johnson, P., Laukkanen, H., Lehmusvaara, V. & Rinkinen, A. 2016. Tarinoita KuntaKesusta. Opetustoimen strategiatyön kehittäminen 2013–2016. Raportti 2016. Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat OPSIA ry. [http://www.oph.fi/download/164379_tarinoita_kuntakesusta18012015.pdf]
- Johnson, P. & Suortamo, M. 2018. Sivistystoimen johdon työhyvinvointikysely 2018. Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat, Opsia ry. [<https://peda.net/yhdistykset/opsia/ajankohtaista/osjtj11/2:-file/download/dacc8f0b0cf388174f48335fea6e6cf7e0c968a5/2018-Opsia-kysely-tulosraportti-FINAL.pdf>]
- Johnson, P. & Lehmusvaara, V. 2019. Kohti 2020-luvun sivistyskuntaa. Seurantaraportti valmennusprosessista. Opsia ry. [<https://peda.net/yhdistykset/opsia/ajankohtaista/osk2sl/seurantaraportti>]

⁹⁶ www.opsia.fi.

Opsian tarina 1972–2022

Kirjoittajat: Peter Johnson ja Tapio Holopainen

Taitto: AtlasArt Oy / Pirkko Retti

Helsinki: Opsia ry. Sähköinen julkaisu: www.opsia.fi

Ruotsinkielinen tiivistelmä, Sammandrag på svenska: www.opsia.fi